

Dimarts, l'1 de juny de 1965:-

Estic llegint Gropius i Teilhard de Chardin. És extraordinari veure com tot concorda! També acabo de llegir, no massa atentament, un article de Giulio Carlo Argan; la veritat és que no m'interessava gaire i me n'he anat d'excursió mental. Ho comparo amb les idees de Gropius -que faig meves- i se m'acut que el que fa molta de la gent que es dedica a exposar, la que els aplaudeix i la que se'ls pren seriosament estudiant l'art d'avançada és una mena de fecundació "in vitro". M'imagino la civilització actual com un matrimoni fecundíssim, ple de fills ignorats, que es dedica a la divertida comèdia de parir infants artificials als quals dedica tota la seva atenció i el seu saber. I, en canvi, no ha esment dels fills i filles sans, bons i plens de vida que ben sovint infantia. Argan es planteja la possibilitat de la mort de l'art i la d'una civilització tecno-científica que ignori totalment l'art¹.

Penso que l'art morirà amb l'home, si no és que aquest mori de vellesa i decrepitud. El nostre art sí que morirà; si no, malament rai!; el que no podem fer es predir com serà l'art del futur. Una altra cosa molt diferent és ignorar l'art que un mateix fa: els romànics no s'ho pensaven pas que feien una cosa tan transcendental que mereixés una destinació i una anàlisi diferents de les que ells mateixos li donaven. Com als aborígens, els sortia impensadament; una activitat com tantes altres de la seva vida quotidiana, provocada per necessitats de la seva fe, o de la seves pors. Com que sentien d'una manera pura i veritable, el seu producte també era art pur i veritable.

Tant l'art dels prehistòrics, com el romànic o fins i tot el gòtic no descansen en una estètica establerta al marge de la seva funció social, ni provoquen cap mena d'estudi dels seus contemporanis sobre l'aspecte merament artístic d'allò que

¹ A trenta-dos anys vista, va semblant que aquest home era un profeta; si més no, en l'àmbit de la pintura.

fan. Treballen sense saber ben bé que fan art. No especulen amb l'èxit social o amb els diners.

El daltabaix arriba quan s'inventen els museus, quan es comencen a fer distincions entre el que és bonic, el que és sublim, el que és bell -quina cosa més estranya això de la bellesa, oi?- i el que no ho és. Llavors comencen els embolics i s'arriba a fer passar bou per bèstia grossa per tal que no decandeixin les lloances. L'art veritable de la nostra època ens està passant desapercebut d'una manera llastimosa: avions, cotxes, submarins, cartells; tantes i tantes coses que són el suport de formes bellíssimes, que no tenen res de gratuït, perquè ens vénen donades per la seva mateixa essència i funció.

A ningú no li passaria pel cap de portar un satèl·lit artificial al Museu de l'Home i em sembla que les generacions futures ens ho deuran retreure. Fa temps que penso el mateix que Gropius, amb uns quants anys de diferència, referent al Museu de l'Home. N'estic contenta perquè una vegada vaig dir a la Maria Aurèlia Capmany que m'havia entusiasmat i em va mirar com si li hagués sortit amb un estirabot. Haig de confessar que, de primer envit, vaig quedar desconcertada, però després vaig veure que no era gens estrany que ella pensés així, donat que pertany a l'estètica gratuïta d'un cert art actual que menysté allò que surt de l'home en estat de quasi puresa original.

La veritat és que, mentre hi hagi homes com Gropius o Neutra o tants d'altres artistes ignots, l'art no morirà. El que potser morirà serà el quadre o tal vegada la pintura i l'escultura tal com l'entenen alguns artistes per als quals l'avantguarda és frivolitat i negoci. L'art veritable és el que no necessita la firma de l'artista que el presenti; és art independentment que a sota o a l'angle portin nom, ja sigui Picasso o el pintoret de la cantonada. Això es podria convertir en un conte per a gent gran: un bon dia, quan surt el sol, esdevé un fet insòlit. Tots els quadres i escultures de

totes les col·leccions i museus del món perden les firmes, els homes perden la memòria "artística" i desapareixen dels diaris, revistes, biblioteques i hemeroteques totes les crítiques i comentaris sobre art. Quin batibull! Estaríem ben perduts, ja no sabríem què cal salvar i què cal cremar. Segurament que més d'alguna patum se n'aniria en orris.

Dijous, el 10 de juny de 1965.-

Dintre d'aquesta llibreta hi ha un paper que em fa nosa. És un tros d'esborrany de coses que se'm van acudir llegint no sé què. Ho copio:

"Els escriptors oficials d'avui estan que bufen contra l'art actual. I és que no l'entenen. La més humiliant de les humiliacions per a qui presum d'intel·lectual és confessar que hi ha alguna cosa que no s'ha entès i la sortida és investir el brau pel seu punt més flac i menys estètic: l'econòmic.

Hi ha un cert art a la nostra època, que és el que fa parlar més, el del "bluf", el que té el suport dels financers del pinzell, que està destinat a morir. Però el nostre art veritable no morirà: és aquell que guarda les essències de la nostra època, de la manera més pura, més original, absolutament al marge dels interessos econòmics. Que aquest art no el faci jo o no el faci el veí, no hi fa res. El que hi fa veritablement és que el fenomen humà i el fenomen estètic van tan lligats que no hi pot haver cap etapa de la història de la humanitat sense les corresponents formes artístiques. L'art lliure de tota pressió estranya, el que surt espontani de l'artista, pensa, viu i expressa el seu temps.

Mentre es va fer figuratiu tot rutllava bé per als poetes i els escriptors de pocs quirats. Es pensaven que no calia gaire per copsar la sensibilitat d'una obra. Però resulta que l'home evoluciona i la cultura és patrimoni d'una quantitat d'homes i dones cada vegada més elevada, i que la nostra civilització

ens porta a un aprofundiment dels fets i de les coses també cada vegada més acusat. L'home veu que el camp dels coneixements s'eixampla perquè s'hi van afegint noves conquestes en tots els àmbits del saber i de la cultura -el científic, el cultural, el tècnic l'artístic, etc.- i es va fent difícil abastar-ho el més completament que es voldria. Això és justament el que intenten aquests escriptors, i, com que no poden, parlen de tot sense saber gaire res.

Abans la cultura era a l'abast d'un nombre més reduït de persones que no pas avui, i avui menys que demà passat. Això permetia que el borni fos el rei al país dels orbs, però ara ja ha passat tot això. Si més no, està passant. I els bornis queden al descobert perquè cada cop hi ha menys cecs. Per a això, a aquests escriptors no els queda altre remei que trobar-se despallats i amb orelles de ruc davant de tot un públic al qual creuen ignorant i que es riu de la seva vergonya. Tota una situació humiliant i desagradable."

Diumenge, el 3 d'octubre de 1965:-

El senyor Josa m'ha encarregat unes conferències sobre art i estètica per a la Secció fotogràfica del Museu de Badalona. Vam fer un esquema amb en Josep Villaubí, i en Julianus² potser també hi participarà.

Acaben de venir-me al magí unes quantes idees clau i aprofito l'avinentsa per deixar-les anotades:

«L'art és un llenguatge, una manera de dir les coses. Com a llenguatge -és a dir, com a comunicació- per a ser formulat té necessitat, pel cap baix, de dos elements. Com tot llenguatge és un vehicle que va del qui té quelcom per a dir a qui té necessitat que li sigui dit: un *centre emissor* i un *centre receptor*. L'acció del llenguatge no es veu definitivament completada fins que el destinatari no ha entès

² Julià Garcia Flaquer, company de curs a l'Escola de Belles Arts i posteriorment, membre del grup REM

el missatge. Millor dit, fins que no l'ha copsat mentalment i l'ha transformat en imatges, en el seu sentit més ampli.

«L'art, com tot llenguatge, té un centre emissor, l'*artista*, i un centre receptor, l'*espectador*. Per tal que el fenomen artístic sigui complet cal que l'artista domini l'expressar-se en aquest llenguatge, cosa que demana un aprenentatge. Les criatures, per exemple, no saben explicar el que volen fins que no aprenen a expressar-ho, encara que aquest llenguatge no sigui necessàriament oral. Però la finalitat del fet artístic no acaba aquí: quan algú parla no ho fa d'una manera gratuïta, cal que qui l'escolta conegui la clau -el codi- del llenguatge emprat per l'emissor, perquè, si no, no hi ha comunicació.

«Això vol dir que, al receptor, també li cal l'aprenentatge del mateix codi, la capacitat mental per a traduir en imatges - visuals o no- d'allò que també ens diuen en imatges, bé siguin visuals, sonores, verbals o gestuals. Per a entendre cal voler i poder entendre: una actitud -oberta- i una capacitat -l'aprenentatge del codi.

«Si heu llegit algun text de psicologia o de pedagogia, probablement hi haureu trobat alguna referència als infants llops o nens salvatges, éssers que han viscut sense *comunicació* amb els seus semblants, incapaços d'entendre i de fer-se entendre.

«Si a les nostres escoles ens han tret d'aquest estat llop pel que fa a nombres i lletres, no es pot dir el mateix referint-nos a l'educació del nostre sentit estètic i a la capacitat de prendre contacte amb l'obra d'art, sigui de la mena que sigui: plàstica, musical, rítmica... Amb la particularitat que si mai ens han fet classes de "dibuix", de "piano" o de "solfeig", mai dels mais no ens han ensenyat a saber *llegir* una obra d'art, a penetrar-la. Per explicar-ho més clarament, és com si ens haguessin ensenyat a llegir el japonès, posem per cas, sense introduir-nos en el sentit dels mots i el significat de les paraules: la semàntica; només podrem articular uns sons

però no ens podem explicar ni, encara menys, entendre'ns amb un japonès.

«Encara hi ha més: en el cas del japonès ens trobem amb uns signes del tot desconeguts. Admetem el nostre analfabetisme. En el cas de l'anglès, en canvi, tenim la tranquil·litat de saber-ne els signes; tranquil·litat del tot inútil per com continuem tan analfabets com en l'exemple del japonès. Opino que això encara és pitjor: l'analfabetisme és el mateix, però ens resistim a admetre-ho.

«Igualment passa amb l'art figuratiu: la gent es pensa entendre'l i no en sap ni un borrall. Però xerra i xerra.»

De moment, ja tinc això per a dir. Després exposaré les condicions del creador (emissor) i les de l'espectador (receptor) per tal que l'obra quedi completa. I continuaré parlant de l'art com a expressió de vida.

Dissabte, el 26 de febrer de 1966:- Cada vegada estic més decidida a fer una exposició. Però, podrà ser de la manera que la tinc pensada? Hi ha tants muntatges, tants interessos creats, tanta quisca, pel món! Diumenge passat van venir els Sarriera amb la Cecília Paquín i van dir-me el mateix que una vegada em va assegurar la Mercè Querol: la casa Nestlé es va copiar el cartell³ que vaig presentar a un concurs organitzat per ella ara fa sis anys i l'ha publicat. (...). Jo, n'estic contenta i tot: deu voler dir que allò que faig val alguna cosa i que els qui tenen la paella pel mànec són pobres d'imaginació, amb el cap buit i els ulls fotogràfics.

Ara tinc més confiança en mi mateixa, com a pintora i com a dissenyadora gràfica. Però, què dimonis n'haig de fer, d'aquestes aptituds meves que s'estan podrint? Rumio i rumio i no sé sortir-me'n. Veig tot de portes tancades, i

³ Passava que no vaig fer-hi els logos –perquè, aleshores, no tenia ni idea del que són-, i, és clar, va quedar fora de concurs. Però bé que el van aprofitar!

obrir-les vol dir emmerdar-se. Tinc moltes coses pensades per a quan podré tocar aigua sense que se'm gelin les mans -que serà ben entrada la primavera-; però, quan hauré fet alguna cosa, a qui hauré d'anar a trobar que no se'm tregui de sobre amb bones paraules? No sé vendre la meua mercaderia i vaig pel món demanant perdó. De què? De no saber moure'm repartint cops de puny a tort i a dret?

Dimecres (sant), el 22 de març de 1967 .-

(a la nit):- En Villaubí, l'Argenté i jo parlem d'art. En Joan sosté que només té vigència el quadre de cavallet i que l'arquitectura ha de mostrar els materials tal com són. Jo dic que si els materials fossin acolorits -em refereixo a una major varietat de colors en els que són propis de la construcció- ho trobaria molt bé, del tot bé; que els colors dels materials actuals es mouen dintre d'una gamma molt limitada, molt pobra. Però ell no veu la necessitat del color en les coses, que n'hi ha prou que cada cosa tingui el seu color natural; a tot estirar, un vernís protector. En Josep creu que el disseny és una manera d'afalagar el públic i que, com que es tem això, revisa conceptes. Hem quedat que com que no ens hem posat d'acord reprendrem el tema.

Alguns objectes del meu estudi han servit per a il·lustrar els nostres punts de vista.

Però observo que quan una cosa es revalora, de seguida surten interessos econòmics que aprofiten l'ocasió per encarir-ho immediatament. Per exemple, la clau *de fusta* (!) envellida artificialment a Sant Hilari de Sacalm i venuda al carrer de Mar.

El menestral dels països democràtics agafa a l'acte les maneres burgeses, produint-se, en l'àmbit artístic, un esqueixament triple: l'objecte ben dissenyat considerat en ell

mateix, la possibilitat d'obtenció d'aquest objecte i, en darrer terme, la funcionalitat emotiva de l'objecte.

El problema rau en un fenomen de tipus econòmic. A part d'això, també hi ha la separació sentiment-pensament: no sempre, per exemple, una casa pensada és una casa sentida. Molt bé: hi estic d'acord, en la política dels materials vistos. Aquella casa catalana (...) feta seguint aquesta tendència (mamposteria, maó, tubs bergman que, per cert, *amaguen* els fils elèctrics) és una casa extraordinàriament pensada, una teoria portada a la pràctica amb una gran fidelitat. Ara bé, aquesta casa, *ens* serviria per *casa*?; això ja és més discutible. A mi no em serviria, això sí que ho puc dir. O bé em caldria enfarfegar-la d'objectes afuncionals per tal de donar-li una mica de sentiment i, amb això, desfaria la teoria. De manera que el que l'arquitecte fa, l'estadant ho refà.

Per impersonal, per poc acollidora, per poc humana, m'inclinaria a marxar-ne una vegada contemplada *estèticament*. No ho dic prou bé: una vegada vista amb el cap, però no amb cor i cap, perquè l'estètica enclou la persona integral. Un gaudi *estètic*, a fi de comptes, un gaudi intel·lectual, forçat -a força de voler lligar el sentiment al pensament- no tindria altre resultat que l'estimulació de l'intel·lecte; mentrestant, una part de mi en seria exclosa.

Penso en les cases holandeses, en què aquesta preocupació purament racional ha estat esbandida i hom es fa la casa per a viure-hi; és a dir, per a trobar-s'hi bé de sentiment, no de pensament. Encara més: potser les cases holandeses -tan *gezellig!*- són la negació d'aquest racionalisme tan furibund que converteix una casa, o una cadira, en una peça de museu abans d'hora. Per tant, una cosa dissecada en una sala de dissecció.

El problema és seriós: una teoria i una pràctica que tendeixen a oposar-se. I, encara, uns interessos econòmics

que contribueixen a enfosquir el panorama; cosa que porta a pensar que, quan es projecta, el factor *ésser-humà-que-sent-i-que-pensa*, com a tot integral, no és tingut en compte. Els arquitectes -o els teòrics?- *pensen* un objecte, en fan una dissecció i el separen del cos total; i el consumidor *vol* -sent-quelcom força divergent. Llavors entren en joc la manca generalitzada de formació estètica i els interessos del projectista i el comerciant: aquest posa en circulació unes conveniències que tenen per base el diner, acceptant o refusant allò que el dissenyador pensa i el comprador *vol*⁴.

Quina ha de ser, doncs, la posició adequada? Materials vistos? Materials solapats? Mobles acolorits? Fusta-tal-com-surt-de-l'arbre? Crec que totes les respostes són bones mentre no siguin gratuïtes, mentre tinguin una explicació raonable, una justificació. Agafar només una d'aquestes possibilitats seria limitar el camp de l'art; per tant, limitar la persona.

Precisament, l'evolució estètica -i qualsevol evolució històrica- és un trencar barreres, un alliberament en el qual se'ns mostra la infinita riquesa d'una persona feta a imatge de Déu. En definitiva, potser entrem en un problema de tipus ètic més que no pas estètic; perquè allò que importa de debò és la lluita contra els interessos egoistes del comerciant i contra un sistema d'educació que no té en consideració l'ésser humà total.

Torno als materials de la construcció. Potser cal pensar en una inversió de la funcionalitat dels materials; de la mateixa manera que, al cos humà, hi ha uns òrgans de sosteniment i uns altres de recobriment, així mateix els materials. Tal vegada és tan poc honrat fer passar un maó per material de recobriment com construir una paret a base de calç. Com també podria ser-ho fer la porta de formigó i els murs de fusta.

⁴ Més que res, per esnobisme, perquè és el que es porta.

Això, naturalment, no comporta que el dissenyador es vegi privat de trobar noves funcions als materials tradicionals. Però fer-ho per sistema, subvertir, canviar aquestes funcions, és tan fals com voler transformar el guix en marbre per exhibir un poder econòmic que no es té.

Quan pinto una cadira de fusta blanca amb pintura blava, en certa manera faig una creació: de cinquanta cadires de fusta blanca, totes idèntiques, jo -persona que sento i que penso- puc fer-ne cinquanta peces úniques pintant cada cadira d'un color diferent. Amb la meva acció he enriquit el món. La cadira, objecte-que-serveix-per-a-seure, roman, conserva la condició que li és essencial. La fusta, material prou fort per a mantenir-la dreta i sostenir un pes, compleix la funció d'aguant; l'essencial de la fusta és, en aquest cas, sostenir.

Ara bé, jo puc treure moltes possibilitats d'aquesta fusta: la primera, no pintar-la. Però si es troba entre quaranta-nou cadires més en una sala de parets de maó vist i vull fer-ne un punt d'atenció visual -posem per cas, entre molts d'altres possibles- no hi ha res que m'impedeixi pintar-la per tal d'aconseguir la meva intenció. Negar el color es negar l'ull humà. Caminar al marge d'aquest fet és acceptar un món gris, acromàtic. A tot estirar, submergir-se en un món de grisos, blancs bruts i tons torrats. Potser, si això arribés, necessitaríem deixar la ciutat i viure a les carreteres; per poder sentir l'emoció dels vermells brillants i els blaus dels senyals de tràfic.

Divendres, el 24 de març de 1967

(...) som al 1967 i tot just ens arriba notícia de la Bauhaus... per mitjà de llibres editats a Amèrica!!!

Divendres, el 21 de novembre de 1975:

Quin sentit té avui dia la pintura? Per a mi, cap. Per a mi, els darrers pintors han estat els de la lleva de Malewitx, Kandinsky, Klee i el Picasso cubista. Mondrian hauria hagut de deixar de pintar el dia que va arribar a la composició romboidal -en realitat, un quadrat- en blanc, amb una horitzontal i una vertical negres encreuades prop d'un dels costats: l'àpex d'una estètica molt pensada. Picasso hauria hagut de fer el mateix després d'haver parit *Las Meninas*.

Cal desmitificar l'art. Mai, però, a base d'enlairar Arranz, Bartolozzi o l'equip Crònica. No parlem de Miró: qui li aconsella instal·lar-se en les seves estrelletes i els seus blaus, grocs i vermells? Fet i debatut, quina honradesa hi pot haver quan tantes i tantes quantitats de diners entren en el ball? Si aquest ball val per als altres, joves i vells, per a mi no. Seria, doncs, un pecat imperdonable voler entrar a la dansa. Ara com ara, no hi puc entrar, deixant de banda que m'hi vulguin o no. Mes les regles del joc són les regles del joc i si hom les segueix no és gaire difícil posar-s'hi.

És tremendament immoral que l'obra desbordi les persones. Que un home de Bangla-Desh, per exemple, valgui tan poc i *Las Meninas* valguin milions i milions⁵. És immoral que hi hagin santuaris anomenats museus i que la natura vagi morint-se a poc a poc per causa de la negligència, l'agressió i la brutícia. És immoral que visquem tan plens de lletjor i que la lletjor s'hagi convertit en el nostre ambient natural, i que l'única cosa que valorem siguin les obres esporàdiques d'autors esporàdics, deïficats i altament cotitzats. El pitjor no és que visquem entre tant de merder i de desori, i encara més pitjor és que no ens n'adonem.

(...)

Sóc subversiva perquè he posat el fet plàstic a l'abast dels nanos, sense romanticismes, sense mites, sense litaratura.

⁵ Això que encara no havíem vist quant s'arribaria a pagar pels *Lliris*, de Van Gogh! (9/05/1997)

Els el dono en brut, sense intermediaris que poguessin corrompre'ls, sense *matisses* per entremig que no els amaneren pas menys que aquelles benaurades laminetes de fa deu anys.

Dissabte, el 22 de novembre de 1975:- No és que renegui de l'art, no és que l'anatematitzi. L'única cosa de què no vull saber res és aquest mercat, tant si és d'avantguarda com acadèmic, que ha entronitzat el mot i ha posat una activitat humaníssima al servei dels diners.

"Perquè l'art no es "fa", surt. I surt en funció de la sensibilitat, capacitat estrictament humana.

M'agradaria veure, posem per cas, com es desempallegaria un jurat si un bon dia Tàpies, Miró, Dalí, Hartung, Vasarely, Fontana i etc. etc. es decidissin, tots alhora, a aportar llur millor obra -qui seria l'atrevit que gosés dir que n'hi ha una de millor que totes les altres?- per concursar a X. Encara més, suposem que ningú no firma la seva obra, que ja és suposar. Renoir, quin batibull!!! Em deliria per veure-ho i sentir les deliberacions del jurat.

És veritat, té raó en Miquel Dolç quan diu que només les mediocritats prenen part a concursos, i -hi afegeixo- per això els jurats es veuen tan valents.

Fem volar més coloms: considerem vàlida la idea d'un concurs d'expressió infantil i que valoréssim l'obra més que no pas la criatura autora. Com seria possible mesurar temperaments tan diferents, criatures tan diversament posades al món? En poques paraules: què és més groc, el blau o el vermell, el mar o la rosella?

Diumenge, el 21 de desembre de 1975:-

D'alegries depriments com ara aquesta, ja n'he tingudes unes quantes. Per exemple: constatar que Lucio Fontana va començar a emprar claus en les seves composicions força anys després que jo ho hagués fet. Per exemple: les meves diapositives sense càmera -veritables pintures projectades- que vaig parir per allà els anys 1962-63. Per exemple: cartells a base de papers i colors metàl·lics que vaig construir l'any 1960. Tot plegat ha quedat a casa, a l'estudi, perquè per a mostrar-ho decentment necessitava pessetes. I només de pensar-ho ja se'm remou l'estómac.

Dimarts, el 30 de desembre de 1975:-

Potser sóc massa revolucionària i em prenen per ximple: o parlen una llengua que no comprenc o sóc jo qui en parla una altra. I a colp de bastonades arribaré a aprendre a callar. Potser.

Al Col·legi de Professors de Dibuix, també dec continuar expressant-me en aquest estrany llenguatge que no sé parlar bé o els altres no entenen. Com que els conec, però, val més no aventurar-me quan es respiren aires no gaire segurs.

I, entre els revolucionaris, resulta que sóc integrista!

Tot i això, hi ha una cosa que no es paga ni amb tot l'or del món i que per a mi és per damunt de tota altra cosa: la pau interior

Diumenge de Pasqua, el 18 d'abril de 1976:

Penso que el que ha de salvar el medi i l'home -la biotecnosfera- ha de ser l'art. Per més prostituït que estigui, per més que se l'abandoni i per més que es maldi contra seu

soterradament, l'art és un dels factors -no l'únic- que ha de salvar l'home i el seu entorn.

Més que salvar, humanitzar.

No és la sensibilitat per a les obres d'art el que cal educar, perquè així empitjorariem les coses. És la sensibilitat envers allò humà i el món que l'envolta el que és matèria d'educació. La resta vindrà donada amb escriure. Sensibilitat per l'home i per la natura, una natura que inclou tots els productes humans, és clar.

Dilluns, l'11 de juliol de 1976.-

És a la nit quan em sento més viva, amb els pensaments descabdellant-se a velocitat de vertigen. Sense l'espetec dels colors de les coses, els pensaments flueixen pels seus propis camins, pregoneses enllà, enramades de cireres tretes d'un mateix paner, inacabable. L'olor de la nit és tan inefable com el color de l'aigua.

Ara, el que acabo de fer em fa fàstic. Sempre és així. Me'n farà mentre no hagi foragitat l'obra ben enllà, quan ja no me'n recordi. Després, m'hi reconciliaré, en una mena de retrobament d'alguna cosa entrevista. Sempre és així.

Mentre treballo, faig pauses. Algunes vegades per a pensar, per a aprofundir més les possibilitats que m'apareixen. D'altres vegades, enduta pel fàstic, que em porta a la temptació de deixar-ho estar. Per això em cal un motiu. Altrament, res no té sentit.

Donar vida a una obra és un moviment rítmic, com tots els grans actes de la naturalesa -copular, infantar...-. És un endinsar-se i un exterioritzar-se compassadament. Com una *fuga* de Bach: pregunta (cap a l'interior) -resposta (cap al material) Endins, enfora; endins, enfora; endins...

Finalment, el retorn d'un món que ja no és ben bé el mateix. Un món paral·lel, mescla simultània de felicitat i dissort, d'alegria i de tristesa, d'optimisme i de pessimisme, de tot i de res.

Fins quan l'especulació aguantarà vigents obres que no tenen cap altre mèrit que alimentar-la? O l'especulació durarà més que els materials de què són fetes aquestes obres? Crec que l'amor als diners té una durada molt i molt més llarga que aquestes "obres d'art" fetes amb les presses exigents del mercat, amb tants i tants materials efímers i inestables. Que no hi entenen, els subhastaires, de materials? És clar que en deuen saber una mica, però fan l'orni: la qüestió són els diners. Res més.

Avui he tornat a sentir aquell regust agredolç, clar-obscur, de donar vida a quelcom que abans no existia. El suport: fusta; els ingredients: bosses de plàstic. Els colors tan rebònics de les bosses d'escombraries que cada dia veiem pels carrers: roses, blaus, blancs, grocs, torrats, negres... Qui m'ho havia de dir! He fet un treball plenament informal, enganxant, escalfant, cremant, deformant, superposant... Anava naixent entre desconfiances, fàstics, alegries, menyspreu, sorpresa. I, també com sempre, l'he donat per acabada, tota jo plena d'inseguretat, físicament tipa, interrogants i més interrogants giravoltant-me per dintre. Com que aquesta sensació ja m'és familiar, deixo que la Terra faci una altra volta i demà m'ho miraré amb uns altres ulls. Igualment crítics, però més objectius.

Si em demanessin un títol, aquest seria *Agonia*⁶. L'he feta sense projecte, actuant a cada moment segons el que anava sorgint, cada acció filla de l'anterior; amb l'ull posat en el lloc on més i menys es vol arribar. Com en tota obra

⁶Aquesta composició -exactament, descomposició- no figurarà mai entre les meves obres. Després d'haver tingut la barra d'exposar-la al Col·legi, la vaig destruir així que va retornar a l'Obrador. Una cagada impressionant. La més impressionant de totes les meves ídem. (15/03/1998)

informal, l'atzar hi ha jugat fort; finalment, poc o molt dominat.

Dimarts, el 7 de setembre de 1976.-

Per què pintar?

En el fons, la qüestió és aquesta: per què? Per què pintar? Fer obra per guardar-la a casa no té sentit: és un egoisme i un acte de solipsisme estètic. Fer-la perquè algú la pugui veure... ja és alguna cosa. Però: i el veritable art del nostre temps, on rau? Fins quan l'especulació aguantarà vigents obres que no tenen cap altre mèrit que alimentar-la? O l'especulació durarà més que els materials de què són fetes aquestes obres? Crec que l'amor als diners té una durada molt i molt més llarga que aquestes "obres d'art" fetes amb les presses exigents del mercat, amb tants i tants materials efímers i inestables. Que no hi entenen, els subhastaires, de materials? És clar que en deuen saber una mica, però fan l'orni: la qüestió són els diners. Res més.

Dijous, el 9 de setembre de 1976

.M'afecta, m'irrita que el món de l'art, tan humà, tan arrelat a la personalitat de l'home, hagi d'involucrar-se amb els interessos dels diners

Dissabte, el 20 de novembre de 1976:- La reunió de dijous al vespre, al Museu, va ser l'infern que descriu Évely: un grup d'intel·lectuals prenent te i galetes, parlant i cadascú escoltant-se a si mateix; i sense ni un bri d'amor. Que, per a plantejar una cosa tan senzilla i elemental com és l'apreciació estètica d'unes peces de ceràmica per part d'un grup de nanos, es necessitin tres hores... i no s'arribi a cap mena de conclusió, em sembla una pèrdua de temps imperdonable. ¿És això el que està fabricant la universitat espanyola? Monstres cerebrals que xerren i xerren, donen

voltes, van i vénen sense saber quina terra trepitgen ni quin tros d'aquesta terra... Una mena de remolí que t'absorbeix mentalment i acabes sense saber quines parets toques. Per a una cosa tan senzilla hem perdut tres dijous, més un de preparació. Finalment, no en sortirà res, perquè pensem tant que el tomba-i-gira no ens permet actuar. L'acció ha de passar prèviament per una destil·lació mental tan rigorosa i tan subtil -tan envitricollada i contradictòria, tan sense cap ni centener- que mai no arriba el moment de posar-nos a la feina. Tota aquesta gent, de veritat que treballa? Aporta alguna cosa a la nostra col·lectivitat? Diarrea mental, un còlic miserere mental és el que tenen, vet-ho aquí!

La qüestió, la veig tan senzilla que fins i tot em fa venir ganes de riure! Posar uns nanos -quinze, vint, trenta?- davant d'unes peces de ceràmica de formes, textures, funcions i decoracions diferents, i fer-los sensibles a aquestes qualitats a base de preguntes, suggeriments, escoltant-los, contestant... I, després, que dibuixin allò que més els hagi agradat o interessat i expliquin el perquè. Aquest és un esquema sobre el qual treballar; naturalment, perfectible.

Sóc una mica o bastant més gran que ells i el meu dipòsit de vida també és més buit. No em puc permetre la bestiesa de llençar alegrement un do tan preuat com és el temps-de-vida-sobre-la-terra que em queda. Com que no m'interessa anar fent voltes en un autobús que no sé on em porta, passant sempre pels mateixos carrers en una circumval·lació de malson, quan m'empipi baixaré a la primera parada.

Descobreixo que els artistes, acostumats a la baralla quotidiana amb la matèria, tenim -de bon tros- el cap més clar que els inefables teòrics que volen conduir-nos a...?

Dilluns, el 6 de desembre de 1976:-

Una altra ocasió -o ocasions- desaprofitada va ser l'anada al Congrés d'INSEA⁷, a Madrid.

⁷ Vegeu la nota 12 d'aquest mateix any.

Dimecres, el 29 de desembre de 1976:- Dia del centenari del naixement de Pau Casals: cant d'esperança de pau i de llibertat.

Estem perdent el temps. Els professors d'art estem perdent el temps llastimosament en teologies del segle XVIII. Malgrat que avui hagi tingut la idea de disfressar el terrat del taller, considero que la meua serà una aportació més a la pèrdua de temps, encara que les criatures puguin passar-s'ho d'allò més bé.

Aquests darrers anys, hem après una nova manera de fer art: disfressar l'entorn. Vinga objectes, vinga recreacions, vinga coloraines. No obstant això, penso que és positiu, perquè marca un primer pas respecte a la sensibilitat pel món que ens envolta. Com que el trobem gris, li posem coloraines; com que el trobem ple de sorollots, hi afegim musiques⁸ divertides; com que sovint estem tristos, els ritmes vénen a alegrar-nos. El més penós és que són núvols d'estiu: la festa dura dues o tres hores i tot seguit tornem a la cuina de la Ventafocs.

Hem de crear un nou ambient permanent, que duri. Aquesta és la tasca més important de l'educació per l'art. Hem de començar per fer neteja de totes les brutícies que entomem, treure la pols, llençar rampoines, ordenar. I, quan tot sigui net i polit, repoblar els nostres espais d'objectes necessaris i polits. Humanament necessaris. d'una necessitat justificada -més que justificada, sentida- per a la nostra vida d'éssers humans. Hauria de ser un treball d'equip a escala mundial, amb biòlegs-artistes, enginyers-artistes, economistes-artistes, polítics-artistes. No tant creadors com artistes. ¿No n'hem creat prou d'andròmines horribles, inútils, superficials, banals? No és tant l'artista com el "ser artista" allò que ha d'ajudar a salvar aquest món de la tremenda immundícia que l'aboca a l'ofec, a la neurosi, la tristesa i la infelicitat.

⁸Musiques (sense accent).

Dijous, el 6 de gener de 1977:-

(...) mai no m'ha agradat la il·lustració. En canvi, el grafisme m'entusiasma

Divendres, el 14 de de gener de 1977:-

Ahir, al Museu Municipal, una altra reunió inútil per a tractar de muntar una sessió d'apreciació estètica per als nanos de les escoles badalonines. Des de l'octubre passat, que ens reunim, i encara no hem fet res. Depriment. Si cada vegada que haig de *fer una classe* m'hagués de passar tantes hores divagant ja seria morta d'exhauriment mental. I d'inanició. Tècnics i pedagogs: aquestes són les paraules protagonistes d'aquestes reunions. Uns mots que em fan riure, per dir-ho d'una manera que disfressi el que veritablement em fan. Decisió: m'esborro d'aquest grup. Aspecte positiu: en trec una bona experiència per a la creació d'un museu d'art infantil a Badalona. Una meva antiga gran il·lusió. Intentaré tirar endavant amb la col·laboració de la Maria Teresa Roca, en Josep Villaubí i la Mercè Arànega. Si es vol, poc democràtic i egoista; si es vol, individualisme; si es vol, exclusivisme. Es vulgui el que es vulgui, per damunt de tot importa que Badalona tingui quelcom que pot tenir.

Dissabte, el 13 de març de 1977:-

(...) estic evolucionant cap a l'informalisme; l'abstracció geomètrica no em motiva com abans. La meva paleta també està canviant com a conseqüència de la troballa de nous materials.

estic passant una època de creació exuberant. Si més no en les idees ja que, el temps, no el puc allargassar. Idees per a pintar i projectes per a realitzar a les meves classes. També ganes de fer-ho, el més important.

Dissabte, el 26 de març de 1977

Tampoc no encaixo amb els meus antics amics: camino sola, absolutament sola i esmaperduda per uns camins no compartits. Quan més m'endinso en les idees i deixo el paisatge dels sentiments i dels afectes, més sola em trobo a persones que m'estimo molt de debò, però els meus camins no són els d'ells només els interessa el seu art. A mi, el meu, no m'interessa gens; potser per això no treballo prou. Potser per això cada obra de les que intento no acaba d'agradar-me. Potser per això he destruït tantes pintures i coses de les que he fet i n'he salvades tan poques. O potser perquè, en el fons, estic convençuda que el veritable art del nostre temps no és el que jo estic en condicions de produir. Vés a saber.

M'interessa, i molt, l'ART. El que és patrimoni de tots, el que ens mostra de quina grandesa és fet l'home. El que dóna vida a totes les coses fetes per mans d'home. I de cor d'home i de cap d'home. El que crida a tots els vents que l'home és vida i misteri.

Divendres (sant), el 8 d'abril de 1977:-

Dues pintures i un dibuix dels que he fet, els enviaré a Itàlia, a una exposició col·lectiva que anualment organitzen a Rho, prop de Milà, el mes que ve. Cada any m'envien una invitació.

I dos escrits que haig de presentar a les Journées Artistiques de Sèvres d'aquí a disset dies. Tot sigui per salvaguardar la *politesse*! El govern francès m'hi convida i jo haig de fer el treball de casa.

Diumenge (pasqua), el 10 d'abril de 1977:-

Amb tota la feina mental que tinc feta podria fer una exposició... si tingués temps de materialitzar totes les obres. jo també seria capaç de fer una obra tan extensa -no em refereixo pas a la qualitat sinó a la quantitat- si cada dia, en llevar-me, només hagués hagut de pensar a pintar i prou. És més fàcil trobar una obra bona entre deu de fetes que no pas esperar la xamba que tot el que toquis et surti bé.

Dissabte, el 14 de maig de 1977:-

D'aquí a quinze dies exposem a Badalona: la Maria Teresa Roca, en Villaubí i jo. Pinto. I pinto perquè tinc dret a fer-ho. Que després, al cap d'un mes, destrueixi el que faci no té pas gaire importància.

Dissabte, el 9 de juliol de 1977

He pintat dues obres més però els resultats no em convencen.

El que cal és caminar, perquè qui no camina no va enlloc.

L'Estany, dijous, el 25 d'agost de 1977:-

He pintat i l'art abstracte m'ha semblat d'una eixutesa i un absurd totals. El meu, d'art abstracte, és clar. Tres o quatre pintures del tot inexpressives, sense contingut.

Diumenge de Pentecosta, el 14 de maig de 1978:-

He estat escoltant *Ma Vlast*, de Smetana.

Estic passant aquests tres dies de festa estudiant. Allò de sempre: art infantil, art adolescent i art infantil. He fet força feina

Ben pensat, la capacitat d'anàlisi i l'ordre mental de tipus lineal no són el meu fort. Perquè penso en termes d'espai i

no de línia, i les coses no em queden mai estrictament situades l'una rere l'altra. Per això he quedat meravellada en veure que era capaç de fer per escrit una llista de tasques -exposició- en un ordre rigorosament seqüencial.

Dijous, el 29 de juny de 1978:-

L'exposició⁹ ha valgut la pena (...) ha quedat força digna, força ben muntada, força il·lustrativa; no gaire extensa, sinó breu i intensa de contingut. Vista en el mirall interior és un examen de consciència amb menys dosi de penediment del que havia suposat.

Dimarts, el 22 d'abril de 1980:-

Dic que no m'interessa l'art com a artista i no és veritat. M'interessa i l'estimo més que cap altra cosa. Però fins ara no ho sabia

Dimarts, 16 de febrer de 1982

El dia que els "científics" de la psicologia, de la pedagogia i de l'educació descobreixin que hi ha una cosa que s'anomena art que no té res a veure amb les galeries ni amb els museus, aquell dia naixerà un nou món.

Divendres, el 28 de gener de 1983.-

Ser artista deu ser això: sentir-se d'una raça foragitada dels interessos i de les dèries del consum. I la revolta surt pintant. O escrivint, o esculpint o fent música.

Ser artista deu ser sentir-se al marge d'una pressupòsits, d'unes enteses no expressades, acceptades per tothom.

És una marginació que no té res a veure amb aquelles que avui són tant de moda. (Parlar de les coses és, dintre

⁹ A Arenys (FN)

d'aquells pressupòsits i d'aquelles enteses, un recurs màgic per treure's la consciència de penes). Més aviat és una marginació volguda i acceptada.

Veritablement volguda? Veritablement escollida? Sempre havia pensat que sí, però ara no ho veig del tot clar.

Diumenge, el 6 de febrer de 1983:- Ara m'ha vingut a la memòria la conferència que en Pey, de l'Escola Massana, ens va donar en un curset de disseny al BCD. Ens exposà com ensenyava disseny a partir d'una paperera plena: ell i els nois la buidaven i construïen objectes a partir del seu contingut. Em sembla una manera com una altra d'*épater le bourgeois* i, també, una manera de capgirar les coses: posar la forma davant de la funció. De resultes, una funció artificial, inventada, no sortida d'una necessitat determinada. Com a exercici d'imaginació i de creació pot ser bo; com a exemple, també. Si no és així, no va pas més enllà de la recepta.

Malgrat el que això pugui tenir d'innovació -procedir, d'altra banda, que em sembla haver llegit ja fa temps en algun llibre- continuo pensant que encara ens mantenim dispersos en els detalls i que quan un plàstic o un dissenyador es posa a parlar, és difícil de lligar allò que diu amb una arrel que ha de sostenir ferm aquell detall. Costa de lligar, perquè primer hauria d'explicar l'arbre i les arrels - encara que fos globalment- abans d'explicar una fulla.

Dimarts, 15 de febrer de 1983

(...) l'art neix amb l'abstracció. L'art arriba quan l'home assoleix una estructura mental organitzada superior a la dels altres animals. Quan la complexitat del fenomen visual, del procés de percepció visual -amb la sofisticació que implica els seus òrgans de visió-, coincideix amb una major complexitat de l'estructura mental i psíquica, l'home arriba a

l'abstracció: transcendeix el món concret i abstractitza. És a conseqüència d'això que li ve l'expressió. I neix l'art.

... aquesta similitud entre l'art prehistòric i el que jo dic de l'art infantil. Això fa que necessiti estudiar a fons aquest paral·lelisme i treure'n unes conclusions.

Canet de Mar, dijous 3 de gener de 1985

Això deu ser perquè els artistes, a l'hora d'ensenyar, no han entès gaire res de l'ensenyament de l'art, tret del seu propi art; cosa que no vol pas dir que el seu art evolucioni, és clar. Mentre això duri les facultats de belles arts -per més facultats que siguin-, no faran cap gran cosa.

NO mentre no entenguin que la funció d'una escola d'art -de qualsevol escola d'art i sigui del nivell que sigui- és dotar l'alumne d'unes eines bàsiques d'expressió visual. Uns alumnes que han de sortir-ne dominant a bastament l'ús d'aquelles eines, sigui quin sigui el seu nom. Dibuir, pintar, modelar, construir... són eines, mitjans que utilitzem per tal d'expressar un món visual extensíssim. Quan més a fons les coneguim, millor s'expressaran: veure la forma, interioritzar-la i, finalment, expressar-la de la manera que vulguin; encara que sigui renegant de tot allò que han après. Sostinc això perquè ja n'he vistes massa de criatures, adolescents i gent madura que tenen una *ideia*, que ho veuen molt clar, però no saben com manegar-s'ho. El punt central de tota expressió és saber veure, saber interioritzar i expressar la forma. I al melic d'aquest punt: la capacitat de creació, d'imaginació i les vivències de cadascú. La mesura del domini de totes aquestes eines, no físiques sinó d'habilitat manual i mental, és allò que defineix el bon o el mal professional.

Un afeccionat sí que pot passar per alt allò que no li interessa, però el professional no pot dir mai: "això no m'interessa; per tant, m'ho salto". Per al professional tot

allò que ateny el camp de l'Art és irrenunciable; el seu camp de referències ha de ser vastíssim, oi més quan l'àmbit del món estètic i artístic corre a una velocitat mai no coneguda. Això deu ser perquè els nostres artistes, quan arriba l'hora d'ensenyar descobreixen que no han entès res de l'Art, llevat del seu. I mentre això duri, les facultats de belles arts -per més facultats que siguin- restaran sempre a la inòpia. La ignorància més gran és voler ignorar allò que s'ignora.

Dijous, 17 de gener de 1985

He buscat alguna frase que resumís la meua vida i, en el meu joc mental, m'ha sortit això: "La fidelitat, l'honradesa i la il·lusió foren les seves armes; per això va morir vençuda".

Diumenge el 20 de gener de 1985:-

Abstracció o figuració? Potser no cal presentar el problema com una disjuntiva; pot ser que la diferència només sigui funcional.

Estic fent una reflexió sobre allò que ha de ser l'art del nostre temps i veig que es troba en el vídeo, en el cinema, en la TV, en l'holografia, la fotografia... Però també veig que, malgrat que s'hagi anat a la lluna i a Mart -si cal-, malgrat que els ordinadors cada cop siguin més sofisticats i més versàtils; malgrat tot això i més, l'home continua fent caca i pipí, necessita dormir i menjar, i encara gaudeix davant d'un plat de llagostins ben cuinats. Mentre això sigui així, la *pintura pinzellera* continuarà plenament vàlida. El dia que l'home mengi sintètic i ho prefereixi a la bona cuina de debò, de tal manera que no tingui cap més necessitat que la de menjar i, *sobretot*, el dia que tot això el faci plenament feliç, ja en tornarem a parlar.

Per ara, pinto amb pinzell i espàtula. I amb les mans, si convé.

.

Diumenge, 7 de desembre de 1986

Em considero una inconformista visceral: suggereixo quelcom o exposo la meva opinió i tot seguit els més joves me la rebaten. Passen quinze dies o tres setmanes i llavors es defensa allò que jo havia proposat una certa constatació que -en alguns aspectes- sóc més *avantguardista*

Diumenge, 25 de gener de 1987

Cal que l'art expressi el món invisible a través del visible, perquè a redós dels marxants i dels especuladors, l'art ha perdut la seva transcendència.

Tot això no significa pas que calgui deixar l'abstracció per passar a la figuració. De cap manera. Tant una forma d'expressió com l'altra poden coexistir, fins i tot simultàniament en un mateix artista, pel fet que totes dues poden servir intencions diverses.

Posteriorment, reflexionant sobre el que havia escrit, vaig arribar a la conclusió que no és tan sols la transcendència allò que sosté l'art, sinó els valors estètics i expressius.

Dissabte, el 7 de febrer de 1987:-

Avui he pintat! I em sento com nova.

(...) no he sentit l'amargor d'altres vegades, el sentit d'inutilitat i de buidor d'allò que feia i que per mi no treia cap a res. Aquesta vegada hi ha, en el meu dibuix -perquè en realitat ho he fet amb guixos de colors i carbó- alguna cosa embrionària. No sé què és, només ho pressento. Potser la base per a un estudi formal que em porti per camins

diferents -¿figuratiu, abstracte?- dels que havia seguit la meua pintura. Es podria titular *Roba estesa*, però el nom es merament anecdòtic perquè el que més m'ha interessat és la forma i el color. O potser no tant: des de fa temps que la roba estesa, tan diversa, tan acolorida, tan subtilment expressiva, em produeix una estranya fascinació.

(...) reflexionant sobre el que havia escrit, vaig arribar a la conclusió que no és tan sols la transcendència allò que sosté l'art, sinó els valors estètics i expressius. Perquè, per més bones intencions que hom hi posi, allò que en definitiva dóna un valor a l'obra és la capacitat per transmetre unes vivències estètiques, les quals, al seu torn, poden expressar o ser vehicle d'altres continguts igualment profunds.

(...) la pintura d'en Villaubí em retorna a la Pintura,

Se'm podria objectar que Appel i l'art infantil, per exemple... No. No és el mateix. *Sembla* infantil, però és ben madur. La gràcia d'Appel -i tants d'altres- rau a semblar-ho i a, a més, ultrapassar-ho. El que veig ara es queda en el desmanyotament pur. Se n'ha de saber molt per deixar de banda tot el bagatge acumulat durant tota la vida, amb esforços i sacrificis de tota mena, i traspasar el límit...

De fet, no és estrany, sinó altament revelador, que aquest art adolescent triomfi: en una època en què els valors són subvertits és natural que li correspongui un art que ho expressi. Si més no, en l'àmbit de la pintura. No sé si, a l'escultura, li passa el mateix.

Diumenge, el 5 d'abril de 1987:-

He sortit de casa abans de les sis i acabo de tornar a l'hora encantada del dia, abans del capvespre. Quan el sol se'n va a la posta i la llum es torna volum, espai. Pel meu horari d'enguany, només puc fer aquestes sortides al migdia, en què la llum és plana i tot es fa resplendent. Ara, però, els

faigs mostraven el seu borrhissol de branquillons i els tanys nounats, retallats sobre el fons moradenc verdós, ja abandonat pel sol. Morats de primavera, branques noves dels plàtans enfilant-se cap al cel en un morat esplèndid, perfilat sobre el cel blau i llunyà tot lluminós. A la frontera onejant d'unes muntanyes quasi invisibles, també d'un blau moratós, uns núvols escumosos amagaven la seva vergonya incompleta.

Tot això no es pot pintar. Tot això no es pot fotografiar. Pertany a una altra realitat, a una altra vida que té i no té res a veure amb l'art. Si la pintura, el cinema, la fotografia o el vídeo poguessin transmetre fidelment allò que he vist ja no serien art. Perdrien llur autonomia, que, aquesta sí, pot tenir el seu punt de partida en allò que he contemplat, però no és el mateix. Darrere *Gernika* o el *David*, s'hi amaga l'home. Darrere la natura, no. Si no és per esclafar-la, explotar-la o aniquilar-la.

Allò que els meus ulls han vist i allò que he sentit en el més pregon de mi, tot, ja m'ho he empassat, ja ho he paït, ja fa part de mi mateixa. No com a possible obra d'art; sinó com a part de la meva consciència, i també de la inconsciència. D'una manera o altra, sortirà enfora; però ja no serà el mateix.

Una vivència única, irrepetible i intransferible. Que es transforma en un càntic interior, sense músiques ni noms. Vida total.

Diumenge, el 28 de juny de 1987

Amb Gaudí, Miró... exulto! També, en un grau no tan alt, a Villaubí; com a pintor, l'admiro molt i li tinc un gran respecte. És llavors quan penso que no dec anar del tot desencaminada: som en una època d'exhauriment, de viure de les rendetes de tot un segle exuberant d'art, des de l'impressionisme ençà. Tot el que veig em remet al passat, fins i tot allò que se'ns presenta com a més rabiosament

actual. Perquè també hi ha un oblit conscient i volgut del *Dada*.

Els procediments pictòrics m'han interessat des del dia que vaig posar els peus a la classe del pintor Miquel Farré. Darrerament he descobert que va ser una llàstima que no hagués tret de l'estudi treballs fets amb aquesta intenció. Quan ara es parla de treballar el silicat o d'acolorir el formigó, per exemple, veig que porto vint anys d'avançada. Però vaig escollir quedar-me a casa -com en tantes altres coses!- i ara n'haig d'acceptar les conseqüències.

Arenys de Mar, el 24 d'octubre de 1989:-

Léger defineix la funció de la pintura abstracta com a recurs per a la creació d'un ambient. De manera que la pintura mural, pel seu caràcter essencialment lligat a l'arquitectura i -doncs- a l'entorn, ha de ser abstracta; mentre que el quadre romandria figuratiu.

Aquestes consideracions, lligades al fet d'haver de col·locar un quadre a casa en unes condicions veritablement compromeses, m'ha fet reflexionar sobre el què i el com de la pintura avui.

La qüestió fonamental de la pintura -entesa en el seu sentit més ampli- rau en el fet de la seva <<<<<validesa. En un segle en què la pintura ha fet una evolució tan profunda i extensa, en què els seus àmbits s'han dilatat d'una manera tan extraordinària i en què, paral·lelament, els mitjans visuals -fotografia, cinema, televisió, vídeo, etc.- s'han desenvolupat amb una tal rapidesa i una tal perfecció: ¿té sentit continuar parlant de pintura?; ¿té sentit continuar modelant i enformant color tal com ja ho feia l'home del paleolític superior?

La resposta seria sí, si ens atenguéssim exclusivament a criteris de mercat; la mostra és que la pintura continua rutllant, que cada vegada hi ha més pintors, que cada

vegada hi ha més pintors milionaris i que es van obrint més i més galeries. Però aquest és un aspecte merament superficial, que no va al moll de l'os de l'assumpte; fins i tot pot tractar-se de quelcom de banal, d'una gratuïtat paral·lela a la de tantes coses que fan la viu-viu al nostre món capitalista.

El fons del problema és aquest: la pintura, en el seu sentit més íntimament vital i més pregonament espiritual, ¿té un lloc en el nostre temps i en els nostres espais?

Des de fa molts anys, el meu convenciment era que no: ara no hi ha un lloc específic per a la pintura. Com a activitat personal no tenia sentit agafar el pinzell en uns moments en què es poden fer meravelles amb les emulsions químiques i amb les partícules magnètiques. Tots els meus intents de pintar eren inútils o no reeixien, debades intentava posar-m'hi i no me'n sortia; la meva immersió en el món pictòric s'havia interromput i ja no m'era possible crear. Perquè per a crear pintura cal immersir-se en una actitud perpètua de pintor, cal veure i viure en pintor les vint-i-quatre hores del dia i tots els dies de l'any: només així és possible fer alguna cosa. El que jo vaig fer fou sortir de la pintura i enfonsar-me en la docència; des d'aquest moment ja no vaig veure ni viure més el món en pintor, sinó en persona-que-ensenya-plàstica. Naturalment, el miracle quotidià de les formes i els colors, per a mi, ja no existia.

Arenys de Mar, el 5 de novembre de 1989:-

Ha estat una troballa impensada. La tela que vaig començar una, dues, tres, quatre vegades, pintant i repintant una composició sobre l'altra, havia quedat arraconada en un angle de l'estudi. Sobtadament, entro a l'estudi i veig unes taques de llum, d'un groc verdós fosc, en el quadre en penombra. És la llum que, tamisada per la persiana, bat sobre el terra setinat blanc i es reflecteix sobre el quadre. Taques més o menys ondulants, lluminoses, fluorescents,

que es van desplaçant de baix a dalt lleugerament horitzontals i des de l'esquerra -interpreto-, a manera d'onades, fins a la dreta. És una mena de vertical que comença a caure, feta d'ondes separades per franges fosques.

No hi dono cap importància, però repasso amb carbonet aquestes formes sobre la composició començada i me'n dóna una altra que es dóna cops de puny amb l'anterior. I la tela queda així: unes taques amb traç fort sobre les formes anteriors, d'un verd net, de matisos molt contrastats.

I ja no me'n vaig recordar més.

Ara mateix, hi rumio: haig de reprendre la meva reflexió pictòrica, haig de capbussar-me en un estat que abans em durava tots els dies de la setmana i totes les setmanes de l'any. També, totes les hores del dia. I redescobreixo que el meu ofici és treballar amb la llum, amb el color. El color és llum, i, de llum, només n'hi ha una; perquè la llum és una i se'ns apareix vària en els milers i milers d'aspectes cromàtics.

També penso que la llum és la meva preocupació interior des de fa molts anys: la llum interior, la llum de l'esperit, la llum de veure les coses, la llum per a veure aquest món nostre -tan complex- amb un cervell tan limitat. I, de cop, m'adono que els meus quadres millors, les millors pintures que he fet, són les de temàtica diguem-ne religiosa. Les meves obres més reeixides són les que tenen un fons i una voluntat de transcendir. D'anar més enllà del que la mera matèria expressa: l'altar del Carme, l'altar de la Reserva de Llefia, el projecte de monument a Pompeu Fabra... I, així, podria continuar amb totes aquelles pintures en què les formes han vingut determinades per un contingut que ultrapassa la Pintura, en què aquesta només és el vehicle que ens porta a una finalitat: l'expressió de l'alè interior, del

neguit de voler volar i d'enfonyar-se en les pregoneses del ser.

Llavors, el meu ofici és treballar la llum -la llum física-, i la meva inquietud més gran és la llum que ens ve d'enllà. No pas el més enllà paranormal, sinó el metafísic, que amara el nostre interior. Li podeu donar el nom que vulgueu, perquè cadascú té la seva, d'inquietud. Per a mi és l'evangeli; no pas l'anècdota, sinó les veritats universals que afloren de totes les grans religions. A l'evangeli podem trobar una gran quantitat de realitats expressables per la Pintura, amb la llum, amb la forma, amb el color: "si el gra de blat no mor...", "en un principi era el verb...", "i la llum brillà en les tenebres..."

Què és això, sinó un quadre?

És per aquí per on haig de treballar. Sé que costa molt, perquè cal una reflexió intensa i cal estavellar-se una vegada i una altra amb provatures de formes i més formes que no acaben de dir allò que hom vol. No és l'ofici del treball de classe, no és partir de quatre formes supèrflues i combinar-les amb vuit colors colorainosos. És fer de la llum -la llum interior- pintura -allò exterior. Aquí viuen Kandinski, Klee i la multitud de pintors que no acabem d'entendre ben bé; però, si ens arriben al cor, és perquè porten allò que no és pintura i que transformen en pintura. La pintura només és l'encarnació d'allò que viuen interiorment.

Això és el que haig de fer: pensar en la Pintura fins que m'adormi i l'endemà repreneu el fil en despertar-me. I que cada dia retorni. I tornant a començar dia rere dia la Pintura et va treballant i et va penetrant, com el tirabuixó que penetra el tap. Quan del cap et passa al cor, es fa el miracle.

Tot això és el que he perdut i no sóc capaç de retrobar: la gràcia original. La gràcia original que les classes m'han fet perdre i que les classes m'han trivialitzat, que els

inacabables exercicis de forma, de dibuix i de colors m'han enganxat a les formes externes, a l'acadèmia, a la teoria. I em quedo aquí, en la teoria, sense poder anar més enllà, sense poder aprofundir en res.

Si és llum i és veritat el que busco, tinc la veritat de la llum a les meves mans. Ara, més que mai, sé coses sobre pintura, perquè m'he passat hores i hores estudiant-les, treballant-les i explicant-les. I ara, que tinc més recursos que mai, potser més que mai tinc la buidor dintre meu.

És hora d'omplir aquesta buidor i l'haig d'emplenar amb llum: la de dintre i la de fora. Només així em podré projectar enfora i podré *dir*. El més pelut, però, és trobar la meua manera de dir perquè el buit interior sigui poblat. No és fàcil això: em cal treballar, patir -encara més?- Em cal trobar el meu llenguatge. Només troba qui busca, i eixonant-me no trobaré res de res. És la mandra d'haver d'esforçar-me, d'imposar-me una disciplina. És tan còmode no haver de pensar, no haver de preocupar-se, llevar-se amb la feina feta i anar tirant de la rifeta...! El temps va passant, una vida esborrada, no escrita per mandra. Què n'he fet, fins ara, d'aquesta nova vida que em comença ara, la més profunda i la més rica per a poder donar? Jo, que em delia per donar!

Arenys de Mar, el 21 de desembre de 1989.-

La pintura mural ocupa un lloc molt més digne. És més: per a mi és l'expressió genuïna de la PINTURA, molt més enllà del quadre;

(...) la meua vocació és el mur; el mur és el generador de la meua activitat creadora.

Arenys de Mar, el 13 de gener de 1990:-

Avui se m'acut la resposta: -Per una visió instantània de la forma visual, que es manifesta per un traç ràpid i expressiu.

Arribar a saber dibuixar -en el sentit més ampli: pintura, escultura, cinema, etc.- és aconseguir això d'una manera pacient i esforçada. És a dir, un aprenentatge.

Hi ha qui té el traç, però no veu la forma: és el virtuós.

Hi ha qui veu la forma i no aconsegueix el traç adequat: aquest ho té millor perquè n'hi ha prou amb un aprenentatge, encara que sigui llarg i costós.

La diferència entre la persona intel·ligent i sensible no dotada per a la plàstica i la que sí que ho és, és que la primera, davant de la realitat visual, té una actitud intel·lectual, reflexiva, activada per la seva sensibilitat. La de la segona, en canvi, és una actitud intuïtiva, visual; també sensible, especialment d'una sensibilitat que entra pels sentits -visual, hàptic, cinètic- i és activada per, i activa ensems, la sensibilitat interior. Aquesta sensibilitat interior, davant del món que ens ve de l'exterior, és la que *també* defineix o té -millor: *té*- la persona intel·ligent i sensible.

Diumenge, 8 d'abril de 1990.-

He recobrat el meu món de les idees. He deixat a segon terme el món de les formes per a resituar-me en el de les idees.

A més, en retrobar-me altre cop com a pintora, em veig capaç de donar transcendència a allò que faci.

(...) la possibilitat de poder aportar a l'Art de la Pintura unes noves obres que sense mi no existirien

Diumenge, sant Joan de 1990

(...) pinto! Pinto -ja era hora, amb tantes històries d'avaries- amb l'ordinador. És extraordinari tenir un criat tan versàtil i que et faci la feina ben feta; ho és també que no hi hagi problemes de neteja, d'aigua, de pinzells..

L'art és això: ambigüitat, interpretació múltiple, validesa perenne, riquesa humana.

Dimecres, el 18 de juliol de 1990.-

Visc submergida en la pintura. Perquè pintar és primer que tot, pensar, pair; després ve el fer. De moment, tinc una colla d'esbossos en disquets, fets amb l'ordinador, i una llibreta plena de notes que em valen. Feia una pila d'anys, les notes que prenia al cap de dos dies ja no em servien de res. Ara, sí. Estic convençuda del que faig, tot i que convèncer els altres és molt més difícil.

De tota manera, sóc molt rigorosa amb mi mateixa; potser massa i tot.

He pensat completar el títol de l'exposició que vull fer al Museu de Badalona. No hi estic decidida, però podria ser "Cementiri d'Arenys, llum de Sinera"; perquè en aquesta Sinera mítica, en aquesta nova dimensió del meu entorn, hi estic trobant la llum. La meva llum.

(...) sóc incapaç de treballar en formats petits

L'altar del Carme va ser el meu debut... vaig pintar amb tota la il·lusió del món, i el públic em va respondre: no ens interessa. Per què insistir-hi, doncs?

I bé, on és tot el que he fet? Desfet ... sóc tan radicalment i cruelment crítica amb tot el que he pintat que no n'ha quedat res.

Ja pinto! Fa uns dies que vaig acabar l'*Homenatge a Miró*¹⁰ en un bastidor proporcionat al suport que em donaran a Badalona...Ara, després de l'homenatge a Miró, he redescobert la pintura del sentiment.

Si estic reeixint en el que pinto és, en una mesura considerable, gràcies a haver canviat de procediment informàtic

. Miró em posa en trànsit, que diuen ara. Em somou des de les arrels més profundes. La seva pintura sempre m'ha emocionat

Dimarts, el 21 de juliol de 1992:-

(...) vam descabdellar una conversa força interessant sobre art. Abstracte o figuratiu?

Els altres, que pinten com si fossin d'Olot, no entenien el perquè de l'art abstracte; encara més, semblava que no haguessin fet l'esforç per a penetrar-hi, si més no a nivell d'idees.

Dissabte, el 23 de gener de 1993

(...) és tot el que he fet? Desfet.

(...) sóc tan radicalment i cruelment crítica amb tot el que he pintat que no n'ha quedat res.

¹⁰ Ara, aquesta obra és a casa la meva fillola holandesa, la Mariette Oosterhuis-Heilbron (és el seu nom de soltera, perquè en aquest moment no em recordo del del seu marit). Va ser el meu regal de noces, que ella va voler triar d'entre les meves obres.

Dilluns, el 3 de maig de 1993:- Ja pinto!

Fa uns dies que vaig acabar l'*Homenatge a Miró*¹¹ en un bastidor proporcionat al suport que em donaran a Badalona per a la banderola que em tocarà. Si és que es fa la festa, és clar; perquè hi ha dificultats a trobar allò que ara en diuen "espònsors", però que des de ja fa molts segles que n'havíem dit padrins. Val a dir: qui pagui.

Ara, després de l'homenatge a Miró, he redescobert la pintura del sentiment. Potser el que faig no voldrà dir res, però m'agrada i em costa molt; no deu ser res gratuït, per tant. Em brolla com la mel a les abelles; no és aquell rebuscament que em deixava exhausta quan projectava "Cementiri d'Arenys" i els esbossos s'assemblaven a allò que jo pretenia com un ou a una castanya.

Dilluns de Pentecosta, el 31 de maig de 1993

Ara, cada dia pinto: si no ho faig amb els pinzells, treballo a l'ordinador.

Ara, cada dia pinto: si no ho faig amb els pinzells, treballo a l'ordinador. Lentament, perquè és el meu estil. No dono res per bo fins que no em passa la vergonya que sento pel que tinc al davant. La informàtica és una meravella: em passo dies i dies treballant una mateixa composició, sense cansar-me, sense embrutar i haver de netejar els estris, sense patir per no fer cap atzagaiada; arriba el moment de dir "ara, prou; si continues, l'esguerres". I ho deixo. Llavors, quan m'encaro amb la tela, tot ho tinc calculat i les possibilitats d'equivocar-me són molt poques. L'únic que em pot passar és que, mentre traço una forma amb el pinzell ple de pasta, algun múscul del braç o de la mà em faci una estrebada d'aquelles que em fan veure la padrina, i adéu tot plegat!

¹¹ Ara, aquesta obra és a casa la meva fillola holandesa, la Mariette Oosterhuis-Heilbron (és el seu nom de soltera, perquè en aquest moment no em recordo del del seu marit). Va ser el meu regal de noces, que ella va voler triar d'entre les meves obres.

Ho he arreglat d'aquesta manera: primer faig art informàtic i, quan passo a la tela, faig art reumàtic.

Dijous, el 10 de juny de 1993

Ja torno a estar immersida en la pintura les vint-i-quatre hores del dia!

Pel que fa a la pintura, ara lluito a tres fronts: pintura vinílica, pintura a la cera i art digital

Dijous, el 22 de juliol de 1993:-

Pinto, m'agrada el que pinto i les idees em vénen amb una rapidesa que em deia bocabadada. No em pensava que això fos possible, ara, a l'edat que tinc i amb tants anys a l'espatlla sense haver pogut fer mai alguna cosa mitjanament continuada.

He pogut mirar el catàleg de l'exposició del centenari Miró que aquests mesos es mostra a la fundació del pintor. Quedo fascinada per la seva senzillesa, per dir tant amb tant poc. Miró em posa en trànsit, que diuen ara. Em somou des de les arrels més profundes.

remogut els meus sentiments estètics; per tant, no és cosa del centenari, sinó d'alguna cosa més interior.

Sempre que miro Miró em vénen unes ganes de pintar indescriptibles. Per això m'ha fet por aquesta mena de defici

la meva pintura no segueix una evolució lineal: són tres rutes molt definides que no tenen gaires coses en comú les unes amb les altres; per bé que, això, potser només m'ho deu semblar. Deixant a part les imatges que treballo amb l'ordinador, estic actuant en tres direccions: formes abstractes, geomètriques, molt senzilles, sobre un fons que domina la major part de la composició, de tons purs molt elementals; composicions informals, de tons agrisats, i

composicions figuratives de formes geomètriques i colors molt poc saturats. Tot això, que fa dies que tenia al cap, ahir ho vaig trobar entre els esbossos de Canet. Entre ells, un dibuix que vaig titular -l'estiu del 1985- "Una llenca de cel per a mi sola": el pati de l'apartament on vivia; parets nues, perspectiva matemàtica, tot de finestres tancades i un test - un sol test- al mig del paviment. Ara, al cap de vuit anys, el portaré al llenç, en el supòsit que unes rectes tan perfectes siguin a l'abast d'una musculatura tan avariada com és la meva¹².

Dimarts, el 31 d'agost de 1993

(...) he reprès el fil de la meua pintura digital.

Cada procediment -i la informàtica és un procediment- té la seva manera peculiar d'expressió i permet uns recursos expressius que li són propis. No és que sigui prohibit pintar a l'oli amb les tècniques de l'aquarel·la, per exemple; però en fer-ho es traïx l'essència del procediment, perquè cada procediment té unes exigències que li són pròpies. Això obliga a uns plantejaments diferents segons pintem a l'encàustica, al fresc o a l'oli, posem per cas.

La informàtica és ideal per a l'abstracció geomètrica: el procés, tan laboriós i difícil, d'aconseguir corbes guerdades, paraboloides, el·lipses, fins i tot rectes perfectes..., tot això és bufar i fer ampolles quan es disposa d'un ordinador. I d'un programa, és clar!

Però no és aquesta comoditat allò que ha de definir l'art digital, perquè d'aquesta manera en sortiria excessivament limitat.

ja tinc una obra, la primera genuïnament d'art digital

¹²No la vaig poder fer a causa de la meua avaria corporal crònica. (12/05/1998)

Dimecres, el 5 de gener de 1994 .-

També he continuat i continuo pintant. I descobrint noves possibilitats a terrenys que ja considerava exhaurits. Quasi he estat més de quatre mesos barallant-me amb la primera tela del que voldria que fos una *Trilogia Musical*; res del que feia no em convenia. El problema estava en el fons: totes les composicions anteriors eren sobre fons blanc; aquesta, en canvi, té un fons vermell brillant, un color que se me'n menja els altres o que em produeix un fenomen de reverberació amb la brillantor d'altres tons. Finalment, me n'estic sortint; de la manera que tota obra d'art neix: molta reflexió, una engruna d'atzar i la intuïció que fa la resta. Sense pesar el pro i el contra de cada forma i justificar-la en relació amb les altres, amb l'espai que la circumda i amb la totalitat de la composició, difícilment pot arribar-se a alguna cosa que s'aguanti.

Mentrestant, he fet dues o tres composicions de format quadrat, ara treballa amb impressora de color, esbós imprès, composició acabada: només em cal el treball mecànic de passar-lo a l'escala definitiva i anar pintant. Ara: aquest anar pintant no és "cantar l'Africana" -com ens deia el pintor Santasussagna-; és recomençar com si la composició nasqués per primer cop. L'esbós s'oblida, i el món darrere d'ell. Només el jo, el color i la tela. Ningú ni res més.

A pintar a la cera, en canvi, no he reeixit. L'erro quan pretenc fer a l'ordinador els esbossos previs. Haig de trobar-ne el desllorigador. Perquè, és clar, el que he fet fins ara és abstracció geomètrica; però el que vull fer a la cera és abstracció informal. I, llavors, el procés no pot ser el mateix: no puc passar pels mateixos carrers si vull anar a un punt oposat al lloc on he anat fins ara. Haig de canviar de carrers i, potser, fins i tot de ciutat. Ara: el cor em diu que quan s'haurà esbravat tot el conjunt de conceptes que vaig treballant, agafi l'espàtula i comenci a empastifar teles arribaré al punt on vull anar. Encara no sé quin és, però

tampoc no ho sabia quan vaig fer aquell primer *Homenatge a Miró*, ara deu fer uns nou mesos.

Dimecres, el 6 d'abril de 1994:- Demà farà un any que pinto.

Amb pinzell, és clar; perquè, mentrestant, he anat fent esbossos amb el ratolí.

Totes les composicions que ja tinc acabades (formats grans) han d'anar sense marc; només una tira, pintada allà on calgui, per a dissimular les grapes sobre el bastidor. Perquè, de fa anys, concebo les formes com a entitats infinites: o vénen de o se'n van a l'infinit, o se n'hi van i tornen. Un marc les tallaria, i el quadre deixaria de ser un fragment d'una realitat estètica superior i inabastable per a esdevenir una obra limitada pels llistons del marc: on aquest comença, l'obra acaba. I, a parer meu, la pintura va molt més enllà del rectangle del marc.

Diumenge, el 23 d'octubre de 1994:-

M'agradaria arribar a l'extrema senzillesa, com Mondrian i Màlewič. Ells, a més, van expressar l'essència del fet pictòric.

Diumenge, el 4 de desembre de 1994:-

(...) pinto molt, encara que trigui a passar els esbossos a les teles i que les enllesteixi bastant de pressa, donat el meu restrenyiment pictòric crònic.

La malaltia m'ha fet descobrir la vida.

M'enamora la netedat del blanc, l'esquitx d'un bri de negre que, en la seva migradesa, fa viure i vibrar els altres colors. Per a mi, és música.

Les formes musicals esdevenen visuals: tons de color que es mouen, que dansen, s'entrecreuen, es fonen...

Així va néixer *Rèquiem*. Quatre dies després del decés de la Montserrat, el 20 del mes passat -un diumenge a la tarda, a les fosques, amb els ulls tancats i els auriculars posats-, quan, empesa pel dolor i l'enyor, vaig posar el *Rèquiem* de Mozart per consolar-me. Lentament, mentre l'obra gloriosa avançava, vaig començar a veure com els colors i les formes del meu rèquiem d'homenatge a la Montserrat anaven encaixant en l'espai imaginari d'una tela infinita

Dissabte, el 10 de desembre de 1994:-

Vet-ho aquí: per als budistes, el blanc és el símbol de l'harmonia

Dimarts, el 3 de gener de 1995:-

La vida m'és un diàleg constant amb mi mateixa.

Per a mi, pintar és expressar en pintura la joia de la troballa de la dracma perduda per la dona de la paràbola.

Només que pogués donar uns segons de bellesa a algú que mirés el que creó, ja en tindria prou. Només amb un segon d'admirar la bellesa i viure el miracle del color. Això, només això, em justifica tota la vida de pintora.

Per a mi, vendre és secundari.

Jo pinto per als meus amics, els qui tinguin interès de veure el que faig.

Només vull que les mirades passin detingudament per les meves composicions i diguin: "Quin vermell! Quin blau...!". I

els vermells i els blaus els penetrin cor endins i facin el seu miracle.

Quan pinto, el Greco, Mondrian, Malevič i tota la niuada de constructivistes m'assisteixen. Ells són en la meua pintura. I, per damunt de tots ells, hi sóc jo: ho vaig descobrir mentre pinto.

La meua forma constant des que vaig acabar d'estudiar a Belles Arts -per tant, des que puc pensar per mi mateixa- és la vertical. Formes verticals que transcendeixen els límits de l'espai pictòric i se'n van a buscar el transcendent, que és el meu neguit vital. Més encara: és l'espai pictòric que esbotza el marc material, se'n va a l'infinit i torna, en una dansa de color i de misteri.

Diumenge, el 30 d'abril de 1995:-

M'agrada sentir nítidament la vida en el silenci de casa meua. Un silenci que és, a més, visual.

(...) sempre considero la darrera obra com a la més ben reeixida.

Dimecres, el 3 de maig de 1995.-

Ara mateix he acabat la composició titulada *Crucifixió*. És la primera amb "tema" que faig des de fa molts anys i, a més, és de format petit (65 cm x 33 cm); l'he feta de resultes d'un santcrist que em va regalar la Nieta. El perquè d'aquest regal, ara no fa el cas. El cert és que, el dia que me'l va portar, me'n vaig anar al llit pensant si els pintors, al contrari dels escultors, no eren gens propensos a representar Crist a la creu. Però tot seguit se'm van aparèixer les obres de Grünewald, de fra Angelico, de Giotto, del Greco... I l'endemà em posava a fer l'esbós no pas d'un santcrist, sinó d'una crucifixió.

Vaig començar per desmembrar la creu en les seves quatre parts, de manera que tant l'horitzontal com la vertical quedessin trencades en el centre. Les quatre formes acabarien, dissoltes en el blanc del fons, en el lloc central. El pal inferior representaria el sofriment; per tant, de color violat. El superior, la llum: groc. El braç dret (l'esquerre mirat des de davant) seria vermell: l'amor. I l'esquerre, verd: l'esperança. En vaig fer una segona versió, amb el braç esquerre de color blau: l'Esperit.

La Nieta va triar la primera versió, que he acabat avui.

Des del punt de vista estètic, deu ser una composició força dolenta, potser anecdòtica. Això sol passar quan l'artista comença a sentir i a pensar, i se'n va a la quinta forca. És a dir, surt dels límits de l'estètica i cau de ple en l'àmbit de la novel·la fulletonesca. Encara que, en aquest cas, el plantejament és això: una acció prèvia a l'execució.

A mi, m'ha passat a l'inrevés: primer vaig esbossar la composició i mentre he anat treballant-la se m'han fet evidents coses que no havia buscat fer.

Escric tot el que m'ha passat perquè és un exemple molt clar del que passa quan es pinta i, en general -suposo-, quan es crea.

Quan ja tenia l'esbós fet, la meva repassada mental de les representacions de Jesús a la creu em va portar -i es va acabar- en la de Velázquez. Aquells cabells, lassos, verticals, que cauen desmaiats! Tan poc per dir tant: tot s'ha consumat. Vaig decidir que, a la composició que tenia esbossada, hi afegiria una vertical, a la dreta de la figura que no hi és, en negre. D'aquesta manera, no solament seria més expressiva, sinó que el negre -que demanava a crits de ser-hi- em donaria més viva als altres tons i tot plegat es veuria més arrodonit, menys improvisat.

Avui, mentre anava pintant -com sempre-, pensava a poc a poc, a mesura que el pinzell es movia, en cada forma que estava fent. L'estat de gràcia m'ha vingut quan m'he mirat l'obra ja acabada i me n'he convertit en espectadora; per tant, en intèrpret.

Inesperadament, a cada forma, hi havia una frase de Jesús. El groc: "jo sóc la llum, la resurrecció i la vida". El vermell: "estimeu-vos els uns als altres com jo us he estimat". El verd: (no l'he trobat; el faré buscar a la Nieta). El violat: "Pare, si pot ser, que passi de mi aquest calze". El negre: "Tot s'ha consumat!". I aquells quatre pals de la creu tan desencaixats: "... i el vel del temple s'esquinçà".

A més a més, observo que mai no he dit tant amb tan pocs elements: els quatre colors bàsics (el blau es torna violat a causa del sofriment) i el negre, sobre el blanc del fons. I, encara, vermell contra verd, i groc contra violeta: els complementaris de Newton.

La faré emmarcar amb blanc i pintaré els quatre extrems de la creu sobre el marc, de manera que es perdran més enllà del pla pictòric.

Ara que l'he vista acabada, aquesta composició, la refaré en format gran. Si no hagués estat per la Nieta, mai no hauria pintat aquest quadre. No hi hauria caigut que podia fer-ho. I, a ella, no li podia donar pas una baluerna per a anar traslladant de convent en convent...

Pintar, el procés que es desencadena quan pinto, sempre és, si fa no fa, aquest. No vull pas dir que tot això d'avui sigui un miracle o una gràcia especial. I, mentre escric això, em neix una gran recança, en pensar durant quants i quants anys m'he perdut el miracle de pintar.

Perquè, el miracle, és pintar.

Dissabte, el 28 d'octubre de 1995:-

Quan els sentiments són tan vius, l'estètica recula. I, és clar, em va sortir una composició molt pobra. Durant aquest any l'he anada treballant a períodes intermitents, i ahir la vaig deixar quasi acabada. Serà avui, casualment, que podré deixar-la enllestida. Si no em repenso, perquè, la tela tot just la tinc preparada, malgrat que la feina més dura i difícil ja hi és feta: pintar el fons amb el corró, dibuixar les formes... Quan més dies passaven menys convençuda estava d'haver fet alguna cosa amb una mica de cara i ulls. Set versions, n'he fet!

Ara, els sentiments continuen essent vius igual, però l'enyorança es va esmorteïnt i els fa menys virulents. Per això l'estètica pot tornar

Diumenge, el 3 de desembre de 1995:-

(...) acabada la composició *Adéu, mama Mó...!* N'estic molt contenta perquè és una composició molt elaborada, encara que hi ha algunes píxies d'equilibri i sobretot de tons.

Ja sé que mai no podré obtenir amb els pinzells els tons lluminosos que em dóna la pantalla de fòsfor, però els blaus... ai, els blaus! Em caldria disposar d'un reguitzell de pigments i poder-me fer les pintures jo mateixa, però no puc. Em vaig preparar un blau cobalt (un quilo de pigment que encara em dura de l'altar del Carme) i no vaig poder desfer-lo bé¹³. M'haig d'acontentar amb els colors que manen les modes i els fabricants, i, d'aquesta manera, és molt difícil trobar el to exacte que he imaginat; endemés, els tons que presenten a les cartes després no tenen res a veure amb els que surten del pot: els aclareixo pensant que em donaran un to brillant i l'únic que veig és una cosa bruta d'un valor més clar.

¹³ És clar...! què se'n devia fer d'aquell *turmix* de l'Obrador?

Divendres, el 16 de febrer de 1996:-

La llum, l'essència del meu treball de pintor (...)

Dimarts, el 12 de març de 1996:- La tarda d'avui, he anat a veure les "meves" pintures murals. Me les volen tractar tan bé que n'he tornat ben trista. Bé en el sentit de l'estètica de convent, és clar. Tal com era abans, el lloc era lleig però digne.; ara, no: ara l'estan empastifant de daurats i d'imitacions de fusta d'allò que és pedra artificial -diuen, perquè com que conec el pa que s'hi dóna, juraria que també és guix. Ja no es pot saber quins són els materials reals de l'entorn. L'únic que no és fals són els frescos, que prou sé com em van costar de planxar. Perquè em recordo més dels planxats que de l'acte de pintar en si. Potser cal esperar que un bon dia arribi un prior que decideixi que també s'han d'embellir els murals; manera de no pensar-hi més: morta la cuca...

Dintre de tot, es veu que hi ha un frare que de tant en tant l'endevina, i així encara puc donar gràcies que el pany de paret que envolta el cambril no sigui de color de merda d'oca

Aquesta tristesa meva és tan gran que no deixa aflorar el cant de joia que he viscut en veure-les, després de tants anys: m'he sentit petita, allà, sota aquell mar de pintura que enamora, sentint que m'amarava com una pluja de Déu de color. Per primera vegada a la vida, m'he trobat davant de la meva obra com si no fos meva, com si visités un museu i em trobés admirant allò que miro. (I per primer cop a la vida, potser, també m'estic de retopar-me així que em dedico un elogi, una actitud que em salta talment reflex condicionat.) He gaudit indiciblement de la meva pintura, com si no fos meva, com si no hagués estat mai possible que aquell treball imponent -perquè he sentit verament com se m'imposava- fos fet meu. I he acabat admirant-me.

No sé si aquests frescos tenen els anys comptats, però tot el que vaig viure -sobretot les vivències, les emocions, la seducció inexplicada i inexplicable del fresc...-, el que hi vaig aprendre i l'haver superat el repte que representa per a qualsevol pintor, això, no m'ho podrà prendre mai ningú. M'ho emportaré amb mi a la glòria. Me'ls emportaré amb mi a la glòria.

Dijous, el 4 d'abril de 1996:

Només deixaré sense tocar la primera obra d'aquesta tongada: és *l'Homenatge a Miró*. Quan la veig, em fa pena; però la vull conservar tal com és perquè és la primera composició a la qual vaig salvar la vida després de molts i molts anys d'engegar a passeig tot allò que pintava. Per a mi, té un valor extrapictòric, vet-ho aquí.

Dijous, l'11 de juliol de 1996:-

Amb *l'Homenatge a Miró*, em va retornar la pintura. Va ser un deversall de color sobre blanc: tots els anys i panys que vaig haver d'empassar-me les ganes boges de pintar. Cada moment m'estaven passant harmonies de color, contrastos, composicions... i els meus ulls es delien en el treball dels nois. Després, un silenci negre, sense forma ni textura. Els anys passaven i, quan intentava posar-me a pintar, era debades: composicions buides, sense contingut, sense transcendència. Un desert absolut.

Quan es va fer el miracle Miró, el color em sortia pels ulls. Una onada de composicions basades en el joc dels tons nets, lluminosos, contrastats, sobre un fons blanc que dominava la tela. El joc estètic sobresortia sobre cap altra cosa.

Amb la mort de la Montse va començar una línia diferent: el nombre de tons es va reduir i va anar sorgint el contrast de valors en detriment del contrast de matisos. Unes composicions molt pensades després de ser molt sentides:

Adéu, mama Mó, Rèquiem, Toile Étoile... I ara en vindran de noves: *Transfiguració 1* i *Transfiguració 2*, ja esbossades¹⁴. Aquestes dues, però, seran diferents de les seves germanes, perquè, en l'endemig, m'ha agafat la febre de les transparències, d'una tècnica més deseixida, més informal.

Ja fa tres anys que estic pintant amb rectes, amb verticals,

Dimarts, el 16 de juliol de 1996

(Fundació de l'Obrador: 28 anys. Només?):- Ordinadors, dins! He optat per fer l'esbós de *Transfiguració 1*¹⁵ a l'ordinador: girant, capgirant, esborrant, creant, font... formes, he aconseguit una composició que pot tirar. En la línia dels treballs anteriors, però diferent. Tons terrosos a sota i tons molt subtils, quasi invisibles, sobre la major part d'una tela verge, sense fons.

Aquesta part superior anuncia el que serà *Transfiguració 2*¹⁶: una obra basada en formes molt poc contrastades, a penes visibles, basada en blancs trencats i en vernís aplicat directament sobre la tela verge

He estat pensant sobre la meva exposició. Miro el conjunt del que he fet i estic fent des de fa tres anys i hi veig quatre espais ben definits:

- els primers treballs, a base de tons molt purs i saturadíssims, entroncats, generalment, amb una concepció esfèrica de l'espai i amb la geometria descriptiva. L'estètica n'és la base. En diria *espais infinitesimals*.

- a partir del 20 d'octubre del noranta-quatre, comença una tongada no tan estètica i més interioritzada, de connotacions més transcendents, que titularia *paisatges secrets*.

¹⁴ La primera va ser un nyap que em va avergonyir quan retornà a casa. Per sort, la segona fou un avortó.

¹⁵ No sé perquè tants escarafalls: m'hauria hagut de fer vergonya de presentar aquell rei dels nyaps (29/juny/2002).

¹⁶ Sort: aquesta encara la tinc a casa. És una tela buida on pintaré qualsevol cosa menys *Transfiguració 2*. La idea dels tons sí, però de més transfiguracions, ni parlar-ne!

- si, de l'aventura aquarel·lística, en surt alguna cosa amb una mica de cara i ulls, i que no m'ompli de vergonya, l'exposaré com a *divertimenti*.

- finalment, si surt alguna cosa de bo de tot el que intento obtenir digitalitzant imatges fotogràfiques, hi hauria les *indagacions, punt zero*. És a dir, el començament del començament, perquè sembla ben bé que tempti el diable amb la meva obstinació a sortir-me del seguit inacabable d'entrebancs que van començar el novembre passat i que encara duren. No hi ha cap aspecte del procés que em vingui de cara: equip, programa, manuals, impressió... Res de res: encara estic al mateix lloc, si fa no fa, que em trobava a final de desembre. Set mesos -amb l'agost que ve, vuit- a can pistras!

Diumenge, l'1 de desembre de 1996:-

Demà -és a dir, avui- s'inaugura la meva primera exposició individual. Al Museu de Badalona i a les vuit del vespre, amb parlaments i

Divendres, el 6 de desembre de 1996

Diuen que va ser un èxit, que en cap acte s'havien vist tantes persones juntes (el director del Museu *dixit*), que el muntatge era molt ben fet (i jo no em canso de dir-ho), que totes les pintures feien molta patxoca (els assistents ho deien amb unes altres paraules), que "jo no hi entenc gens, d'aquestes pintures", que si aquell quadre, que si aquell altre...

rosa. Com que encara

no m'he cregut que allò és la meva obra reunida en uns murs, em giro enrere per conèixer-ne l'autor. Només dimarts, asseguda davant la paret frontal de la sala, vaig viure uns instants brevíssims de perplexitat o de vergonya. No ho sé. O potser de por.

Ja friso per tornar a pintar i a barallar-me amb l'escàner i

Diumenge, el 16 de febrer de 1997.-

En aquests moments fa trenta-set anys que traçava amb el pinzell embegut de negre la signatura final de l'Altar del Carme. Ara, aquests traços són incomplets i una mà que no és la meua va escriure el *niubó* amb una lletra que no s'acosta, ni de bon tros, als meus grafismes. A més, el cambril, originàriament blanc perquè el vaig voler deixar així per ressaltar la imatge central, ara és ple d'uns àngels voladors pintats d'uns tons que no tenen res a veure amb la gamma terrosa de les pintures. Són colors virolats que empastifen unes figures de cara rodona i beneita.

I moltes altres més coses, hi ha.

En Josep Vall, que quan era fra Benjamí del Carmel, em va encarregar que pintés l'Altar, m'ha recomanat que ho posi en mans d'advocats; més ben dit, en mans d'un advocat que ell coneix. I li'n faré cas, perquè, si no, mil·límetre a mil·límetre, se m'aniran menjant la feina que vaig fer. No sé si actuen de mala o de bona fe; si més no, hi haurà algú amb autoritat que els posarà les peres a quarto. No vull ni pensar en diners, no penso en honors, ni vull pensar en cap altra cosa que no sigui el respecte que es mereix l'obra de tot artista. Per què, si no, arreu dels països més avançats existeix una llei de propietat intel·lectual?

Totes les persones que pinten, tant si són bones com mitjanes, com dolentes, tenen dret que se'ls respecti el que fan. Des de Goya fins a en Sevillano.

En aquest moment, estic complint un ritual: celebrar en aquest dietari l'aniversari d'un fet que, per a mi, és memorable. També és un ritual literari meu el de la nit de reis, en què, invariablement, començo les primeres notes de l'any. Són ritus que jeuen en el meu paisatge interior,

als quals procuro ser fidel; és una manera de dir, i de dir-me, que estimo allò que he viscut pregonament.

I, ara, transcriu el que el pare Benjamí va escriure en una agenda de l'any 1960 de la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat de Virtèlia. És com un llibre petitó, folrat amb unes cobertes de plàstic, ara resseques, que s'autoanomena *Agenda Litúrgica (Suplement de "Forja")*. De tant en tant, s'hi poden veure uns petits gravats fets al boix -símbols litúrgics- i unes cites d'escriptors com Camus, Julien Green, Maritain, Bernanos, Claudel... (Talment sembla com si fossin extreptes de l'obra *Literatura del segle XX y Cristianismo*, els vuit volums de la qual vaig tenir el valor d'empassar-me.) A cada pàgina, dos dies. L'únic text manuscrit, del pare Benjamí, al dia 16:

«*Finis coronat opus*»

«Corona d'estrelles és pobra, d'Àngels... també. Tu necessites no una corona sinó un cel, un Déu, una Mare de Déu. Que et coronin per tots costats, i... eternament

«Això és el meu prec.

«Aftm.

fra Benjamí»

Fa una mitja hora que tenia l'ànima als peus. Ara, aquestes paraules m'han revingut.

Gràcies, Josep Vall i Alemany!

Anant a una altra cosa: els llibres de Charles Moeller -un altre prevere que va penjar els hàbits-, l'autor d'una obra enorme sobre la literatura del nostre segle i el cristianisme, em van fer una gran impacte. És una de les lectures que més han influït els meus sentiments i les meves creences. Cada volum tractava d'uns sis o vuit autors actuals sota un aspecte determinat, com ara: el silenci de Déu, Déu el

nostre pare, més enllà de l'esperança, l'esperança abans de l'esperança... Entre els autors, Sartre, Camus, Gide, Péguy, G. Green, J. Green (per bé que ara no em recordo en què es diferencien aquests dos cognoms homòfons), Anna Frank, Kafka... un gavadal de literatura i de cristianisme!

Dilluns, el 8 de desembre de 1997:-

No m'inquieta gens el fet que em comprin o no; potser perquè estic convençuda que el que faig no es compra, perquè mai no m'he proposat vendre res o perquè sóc tan inepta per a aquesta cosa que ja no cap al meu pensament ni a les meves intencions. També perquè utilitzo uns formats que no caben als pisos d'avui. La qüestió és que no em treu gens la son.

Dilluns, el 8 de juny de 1998.-

Crear és desvincular-se del temps i de l'espai, una mena de degustació de l'eternitat.

Dimarts, el 7 de juliol de 1998:- Estic ficada de ple en la pintura digital. Ara, estic fent allò que hauria volgut exposar a Badalona la tardor de 1996 i no vaig poder per mor de la gran "competitivitat" dels nostres botiguers, de l'eficàcia dels correus d'allà, passat l'Ebre, de la pega d'haver anat a una impremta equivocada i de totes les altres pegues afegides.

Vaig descobrint de mica en mica les possibilitats de la informàtica dins de l'àmbit de l'art. vaig fent indagacions. Ara sí que puc dir que faig un treball experimental de debò.

Dijous, el 18 de febrer de 1999.-

L'Església, amb majúscules -vull dir la de Roma-, ha estat, i és encara en comptades excepcions, una parroquiana fidel dels grans artistes. Em refereixo al Renaixement i al

Barroc, sobretot, perquè el romànic i el gòtic són tota una altra cosa. D'allò que no s'adonaven els clients eclesiàstics era del laïcisme -moltes vegades Grècia i Roma ensenyaven l'orella, com a la Sixtina, posem per cas- que n'impregnava el contingut. Temes religiosos visualitzats amb formes laiques, humanistes, quasi paganes. Allò, mai més ben dit, anava a missa.

Després, el Rococó i el Neoclassicisme continuaren la cantarella. Fins avui, que molts temples són l'expressió punyent d'una institució decadent, sense nord, que viu de les rendetes del passat i no s'adona -perquè n'és incapaç- que els fidels, ja adults i culturitzats, se'n van pels seus camins amb l'Evangelí sota el braç.

Sort que avui m'he desintoxicat en veure, a la televisió, una exposició antològica de Mark Rothko. M'he emocionat, estèticament parlant, fins al capdamunt; sobretot amb les obres de la seva etapa penúltima: tant de color-color, aquella geometria desdibuixada per les traces d'uns pinzells amplíssims que la sensibilitzen... Sempre m'ha agradat Rothko, des que vaig veure part de la seva obra a Holanda ja em va fascinar, però allò corresponia a l'època que avui he descobert que és la més abstracta i la més plena de vida; no havia vist mai les seves obres figuratives i surrealistes anteriors, ni les últimes de la seva producció, que ja avancen quin serà el final del pintor: el suïcidi. Perquè les geometries persisteixen, però les teles van perdent els colors i es tornen més i més fosques -a base de grisos i negres cromàtics- fins a esdevenir totalment negres. Quadres monocolors idèntics en el tractament, diversos en el format -m'ha semblat-, absolutament negres.

Potser desbarro, però voldria explicar l'impacte que m'ha causat el pas ràpid d'unes imatges que he begut adeleradament. Perquè, ara ho veig, estic assedegada de pintura, de PINTURA. Tan difícil com m'és posar els peus en museus i exposicions: si sec, haig d'aixecar el cap i acabo

amb tortícolis; si em poso dreta, les cames em queden baldades. Aleshores, no puc estar per a res més que no siguin les ganes de fugir.

Divendres, el 14 de maig de 1999:-

En la qüestió estètica, tampoc no lligo amb els meus companys. Ja és pega, oi, Maria? No hi ha ningú que accepti l'abstracció. Em moriria de fàstic si em fessin aturar en allò que feia a l'Escola de Belles Arts!

Dimarts, el 13 de juliol de 1999:-

L'altre dia, l'Oleguer em va deixar esparverada.

Entre tantes composicions com he tingut abandonades a les carpetes, n'hi ha una que em va plaure especialment i que no vaig llençar. Em sembla que és la que em va fer guanyar el primer premi de la mostra internacional de gràfica a Noto (Sicília). És de per allà els primers setanta –potser el setanta-tres-, una època que vaig descobrir les possibilitats del lletrafilm, combinat amb la tinta xinesa i altres variants. Vaig pintar d'un blau mitjà, amb corró entintat amb colors que em van donar a can Giralt impressors, un quadrat de cartolina d'uns 26 cm de costat; després, vaig retallar una forma el·líptica d'un lletrafilm d'un blau lleugerament més fosc i la vaig adherir en sentit horitzontal, al centre del quadrat. Quan ho vaig tenir enllestit, servint-me del tiralínies, vaig traçar una mena de trajectòria discontinua: unes línies inclinades que, a mesura que s'apartaven del centre de l'el·lipse, s'anaven inclinant més i es feien més curtes.

Vaig enviar la composició a Noto, me la van retornar i es quedà dormint perpètuament dins d'una de tantes carpetes que he hagut de tragar cada vegada que he canviat de casa. Quan en Joan Mayné em va demanar obra antiga i em vaig trobar amb les mans buides, va ser una de

les composicions que em salvaven del buit. Com tot el que vaig desempolsar, vaig fer-la emmarcar per a l'exposició del Museu, després va anar a Arenys –pis exposició i pis- i, finalment, va aterrar a Badalona, dintre d'una caixa de cartró.

Com que un dia o altre aquell capsam havia de desaparèixer, per primer cop a la meua vida em vaig veure obligada a penjar quasi tot el que havia fet emmarcar: era l'única manera que no ocupessin espai. I ara, aquesta composició, que no sé ni quin títol deu portar, vegeta penjada a l'entrada de casa, fent composició amb altres obres de mida reduïda.

-Això d'aquí –em va dir l'Oleguer- és la transformada de Fourier: sinus d'ícs dividit per ícs.

Un senyor que va descobrir-la i ningú no li'n va fer cas; i vet aquí que avui és el principi de les telecomunicacions.

Vaig quedar bocabadada. Resulta que movent compàs i escaires, comptant i recomptant, multiplicant, sumant i dividint –ara ja no em recordo de quines operacions matemàtiques em vaig empescar-, la intuïció em va fer anar a petar en una cosa que ignorava del tot. O potser no, perquè, com que m'agraden les matemàtiques i, en general, els temes científics, la transformada de Fourier no m'és desconeguda: va sortir en alguna o algunes lectures meves, però mai no l'havia vista dibuixada. De fet, només en sabia el nom: quan llegeixo alguna cosa que em demana coneixements que havia tingut durant el batxillerat o l'any d'universitat, em fa tanta mandra buscar el fil d'allò que llegeixo que ho passo per alt; com en aquest cas, en tenia prou de saber que existia la transformada. Des del punt de vista cultural ja em bastava.

He escrit al principi que vaig quedar esparverada. I sí, perquè m'havia trobat en molts llibres el tema de la intuïció de l'artista, que troba respostes abans que els científics es

facin les preguntes. Evidentment, aquest no és el meu cas. Però sí que ho és de la intuïció que de mica en mica he anat perdent.

Aquesta composició ja tindrà títol –si és que no en tenia-. No sé quin, però podria dir-se *Homenatge a Fourier a setanta anys vista*.

Dijous, el 26 d'agost de 1999:-

Anit m'he posat en forma, i he tornat a vibrar pensant en la meva pintura. No sé, o no recordo quin ha estat l'origen d'aquest pensament, de línies i viaranyes tan tortuosos com són els meus. Sé que he evocat amb emoció la meva última etapa d'aquest viatge, llarg i tan escàs de producció, de la meva obra. I m'he adonat o, més ben dit, intuït, que estic buscant –esperant que em ploqui del cel, aquesta és la vergonyosa realitat!- en una direcció equivocada, que no em pot portar enlloc perquè no és sincera. Busco en una banda que no em pertany, que no té res a veure amb el meu tarannà. En poques paraules: cerco enfora en lloc de furgar en el meu interior.

Si el que vaig fer del 93 al 96 presentava -em sembla- una coherència interna i si considero que les dues últimes obres les hauria hagut de retirar, perquè són tretes amb fòrceps, ara no puc dir-me així, de cop: "ara vaig a pintar amb un estil totalment oposat". No m'ho puc dir, perquè no seria sincera, seria com jugar amb una mena de coqueteria o de caprici que no tenen res de comú amb mi. Sí que podria començar a empastifar teles i papers a gratcient, anar provant fins que la flauta sonés; perquè això és el que faig normalment. Però hi mancaria el convenciment i la pau que sento encara que faci les coses malament: si m'hi surten, torno a començar, i no paro fins que no arribo on volia.

Estimo massa l'art –i el meu, si és que ho és- per actuar amb tanta frivolitat i tan poca consciència.

Tot d'un plegat, mentre pensava en la composició *Arbre Déu*, que tinc esbossada de fa temps, però també en fa molt que no tinc la tranquil·litat que em cal per a pintar, vaig pensar: "I si, en aquesta composició, hi tracessis algunes corbes? Poques, molt poques, potser això et portaria a descobrir on vols anar a parar?"

-La tela, això és, la tela!

Havia retrobat el meu secret, descuidat temps ha als enforinys del cervell.

Sé que sóc incapaç de reproduir i d'interpretar el meu entorn, en el sentit més ampli. No puc perquè no vull, com deia Joan Fuster referint-se a les ovelles del Giotto; un no voler tan interior que m'impedeix qualsevol intent. I és que, estèticament, pictòricament, el món exterior no m'interessa gens ni gota.

Per a mi, la tela és un tros de vida. En unes dimensions tan petites, per més gran que sigui la tela, només hi cap un tros d'episodi d'aquesta vida immensa, exuberant, engrescadora, a voltes tràgica, a voltes joiosa. Per això les formes, tinguin la configuració que tinguin, depassen la tela, van per les seves i s'escapen d'una superfície que, emmarcada, les mantindria presoneres.

És la pintura més enllà de la pintura.

I, també, la pintura més ençà de la pintura.

És per aquí que haig de caminar, encara que els primers intents siguin un rave. Perquè, malament rai si les coses surten a la primera. Crear és com infantar, per això es crea

amb dolor. I cal molta tenacitat, molta tossudesia i, també, molta esperança. Si no, s'hauria de ser un rei Mides...

Dilluns, el 4 d'octubre de 1999:-

Ja començo a funcionar.

Vet aquí la composició que pintaré així que pugui: una tela tota blanca, d'un blanc immaculat, radiant. El títol és ambigu, perquè la llum és una de les dèries del pintor, per més abstracte que sigui,

Dijous, el 14 d'octubre de 1999.-

He anat parint idees, sobretot així que m'ajec. Anit he seguit el fil del que em deia ahir i em sembla que el meu avantprojecte pot tenir moltes sortides estètiques: per exemple, puc limitar-me a un format i a unes mides que serien les mateixes per a totes les composicions monocromes; d'aquesta manera, seria possible unir formats petits fent combinacions diferents, segons el gust de cadascú, cas que ho exposés. Si fos així, hauria de pintar moltes teles del mateix to per tal d'enriquir les possibilitats combinatòries. (És ben veritat: a mesura que escric, vaig creant amb el pensament. Funciono!)

Continuaria amb el format quadrat, més petit, però, que els més petits que vaig presentar al Museu -feien 81 cm de costat, cosa que, posats en diagonal, donava quasi sis pams d'alçada-; massa grans per a un pis petit. Més ben dit: massa regrans per a continuar tenint-los a casa.

Se m'acaba d'encendre una llumeta! (Ara mateix, mentre estava fent un riu. A casa, he sentit dir moltes vegades que la mare, quan tornava d'estudi i havia d'aprendre la lliçó

per a l'endemà, es tancava a la comuna, se la llegia –la lliçó-i en sortia sabent-la.) La llumeta m'ha enfocat això: en el cas d'una exposició d'aquestes obres, no les penjaria a la paret, com es fa habitualment, sinó que les deixaria esteses per terra per tal de facilitar a l'espectador la possibilitat de fer-se ell mateix la composició que més li agradés. El resultat seria una exposició canviant: les obres esdevindrien diferents de forma i de color i variarien segons les persones que es decidissin a entrar al joc.

Vaig pensant... Potser, en comptes d'estendre-les a terra, aniria més bé presentar-les en filera, estintolades en una paret i deixar uns espais blancs a terra per deixar-hi unes composicions que no serien definitives, perquè l'endemà algú altre potser trobaria millor una nova combinació.

Dilluns, el 3 de gener de 2000:-

No puc dibuixar com jo voldria: amb línia fina, quasi imperceptible, i, després, afegir-hi unes lleus taques de color –un sol to-, de manera que expressés la delicadesa d'aquestes flors. Els dits no em creuen: la mà se m'ha tornat tremoladissa al més petit cansament i no puc fer res que em demani una miqueta, només una miqueta, de bon pols.

Divendres, el 18 de febrer de 2000:- Vaig anar a veure l'exposició de la Maria Teresa Roca. Molt bona...! És una represa, després de molts anys de no pintar, i em penso que li deu passar el mateix que a mi: al costat d'obres molt i molt engrescadores –d'aquelles que em fan venir ganes de pintar-, n'hi ha unes quantes –poques- que li queden mitjanetes. Deu ser perquè la Maria Teresa no estima el color pur, empastat directament sobre la tela, contundent; pinta tal com és, a base de transparències. I allò que fa és tan subtil que quedo avergonyida de no saber, no poder o no voler treballar en aquesta línia. Som els extrems oposats, dos pols. A mi m'agradaria poder aconseguir aquestes qualitats de la pasta -o, encara més-,

del llapis de color que ella és capaç de fer. És clar, ella és diferent de mi, tota sensibilitat i delicadesa. Jo, en canvi, sóc exagerada; o potser busco l'essència del color i em trobo amb la sensibilitat de la matèria, l'engrupo i l'empasto sobre la tela, tant si vols com si no vols.

Moltes vegades, moltíssimes, he intentat anar per camins diferents, canviant de procediment o de tècnica. Res de res. Surt el meu tarannà, que no coneix les mitges tintes i sempre acaba amb la mateixa: o faixa o caixa. No sé anar pel camí del mig, desviar-me una miqueeta cap a la dreta, després un altra micooona cap a l'esquerra... Sóc geometria pura, què hi farem? Per això em deixo per agafar l'aerògraf, perquè penso que és un procediment que permet obtenir colors subtils, quasi eteris, i estendre cap a l'infinit la gamma cromàtica de la qual es parteix.

Dimarts, el 14 de març de 2000:-

Passa que les generacions joves no saben res de nosaltres, els pintors que vam haver de patir l'encotillament franquista, perquè ni els noms no els sonen. Ara, ja és tard: o ens quedem ignorats o ens passen a la categoria de patums, cosa bastant difícil i enutjosa; difícil, perquè ni els triangles invertits que alerten de deixar passar els altres són respectats, ni és temps de patums, perquè ja hi ha les reconsagrades *ad aeternum*. I quines hi ha, marededéu!

Dijous, el 4 de maig de 2000:-

En lloc d'haver començat la meva carrera professional pels fonaments, la vaig començar per la teulada: de primer, vaig intentar pintar un altar lateral de la parròquia de Sant Josep i, el rector, de res que em fa fora. Què m'havia pensat?, devia dir-se.

I vet aquí que, quasi immediatament, el Pare Benjamí del Carmel em parla de pintar un altar a l'església del Convent Carmelità, del qual, llavors, era prior. I vaig acabar pintant un altar major que devia valer per deu altars laterals, sobretot per l'alçada. Amb això, vaig acomplir –amb vint-i-set anys acabats de fer a l'esquena, quan vaig acabar-lo- el que hauria hagut de ser una fita a la qual arribar a la maduresa. I, ara, què?

Allò que omple de motius, de raons i de reptes la meva vida és la superació constant. No té cap mèrit, perquè m'és connatural. Quines altres obres podria crear, en el futur, per superar aquella altra primicera? Més pintura mural, naturalment –cosa que depèn dels encàrrecs; és a dir, de la lluna en un cove-, que, si bé comença a l'estudi, el seu final és una paret que no et pertany. Per això, mentrestant, em vaig dedicar a l'ensenyament, amb la Il·lusió que seria una ocupació temporal. Beneita de mi!

M'agrada treballar amb grans dimensions, amb grans espais; a mi, tan neulida com sóc i que he portat una cama que no m'ha estat cama des que tenia tretze anys. També vaig fer una maqueta dedicada a Pompeu Fabra, però no depenia de mi transformar-la a mesures reals, perquè era destinada a omplir un espai públic.

Divendres, el 5 de maig de 2000

A mi m'agrada pintar, em trenco el cap per fer alguna cosa que tingui cara i ulls i que no m'ho valorin –o desvalorin- amb mesures que no tenen res a veure amb l'estètica ni amb l'art, no em fa fred ni calor. Tinc els meus companys de curs preocupats perquè no em treu la son posar preu, ni m'importa, a les meves pintures. Quan pinto, si pinto, pinto. I prou!

Dimecres, el 17 de maig de 2000:-

Sí, i de la mena de quadres que no agraden a la gent, perquè no els entén, que són els meus. Au, vinga, digues la veritat d'una vegada i queda't tranquil·la de consciència! Tot plegat rau en això: jugar el joc del mercadeig o quedar-se'n al marge. Vaig estudiar a Sant Jordi perquè m'agradava aprendre a compondre, a pintar; un món tan allunyat del que es vivia a la universitat i que sentia molt proper. Me n'hi vaig anar i, com que sempre he estat una persona que posa els cinc sentits en allò que fa, me'n vaig sortir prou bé. I, com que vivia a la inòpia, com sempre, no vaig imaginar mai que algun dia hauria de guanyar-me la vida amb el que sabia. Però també sabia –i si no, ja se n'encarregava el pare de recordar-m'ho- que no podria fer mai res de bo: per a una dona que volia agafar el cel amb les mans, el camí més adequat no era, precisament, el que jo triava. Les classes del pintor Farré m'havien seduït, perquè ens va obrir de bat a bat el món de la pintura, del color, dels procediments, de la història i la teoria de l'art... Era un home de molta cultura –cosa molt escassa en aquell temps de professors nomenats a dit- i la sabia transmetre sàviament.

Com un que conec, que va estudiar informàtica per poder dedicar-se de ple a la música, vaig fer la mateixa opció: treballaria en qualsevol cosa que no fos la pintura, d'aquesta manera podria pintar sempre allò que em sembla que tinc el compromís de fer: ser sincera, res més. Si m'hagués vingut un marxant a proposar-me pintar per a ell –cosa que no em vaig plantejar mai, com ho faig ara, perquè era més intuïció que voluntat manifesta-, m'hi negaria, encara que m'oferís *l'oro i el moro*, que dèiem.

Quan vaig tenir les frescos enllestits, sí que vaig començar a fer-me una mica d'il·lusions: pensava que seria més fàcil que, tard o d'hora, em ploqués algun encàrrec. El temps va anar passant i vaig deixar morir aquella Il·lusió, perquè

sabia que era això: somiar truites. No era cap desengany, perquè, al cap i a la fi, tractar aquelles criatures tan maques que llavors estudiaven a l'EM em deixava ben satisfeta. Vaig demanar treballar de matins i pintava a la tarda. Què més volia? Era feliç.

Diumenge, el 9 de desembre de 2001.-

Guanyar diners amb la pintura pot significar dues coses: o s'és un pintor reconegut per la seva vàlua professional, o bé es té un marxant que fa el gran negoci amb allò que fas, o bé ets un pintor de quadres de menjador; és a dir, vendre quadres a l'engròs. De totes aquestes maneres, la més valuosa és ser un pintor reconegut. Però, per qui? Per què? Això ja són figures d'una altre paner i no vull embolicar-m'hi.

Per a mi, la pintura és tan important que per això no pinto regularment. És una acte de llibertat, el meu bé suprem.

Fer-se un nom no té res a veure amb la qualitat de l'obra pictòrica, ni tampoc tenir un nom. El nom te l'han de fer els altres, no un mateix

I aquests altres han de saber molt de pintura per a poder fer un nom a un altre.

Perquè el comú de la gent no entén ni un borrall de pintura: només que allò que veuen s'assembli poc o molt a allò vist a la realitat quotidiana, ja en tenen prou. De valors estètics no n'han sentit a parlar mai.

(...) els companys de Belles Arts i bastants no pinten regularment, perquè la seva font de riquesa relativa rau fora del món de l'art.

Diumenge, el 8 de febrer de 2004:-

Tinc una alegria continguda, per por que no pugui ser cert que arribi a bona fi: aquesta setmana que avui acabem, hi va haver una reunió d'Omnium Cultural a Badalona; hi va assistir el president Jordi Porta, i m'han dit que havia llegit el meu avantprojecte sobre el conjunt escultòric dedicat a homenatjar Fabra i que, després, va manifestar que una cosa així no es pot deixar, que Badalona no ha fet prou per haver tingut un ciutadà com Pompeu Fabra, que va confegir el seu Diccionari en aquesta ciutat. També va dir que s'havia de celebrar el vint-i-cinquè aniversari de la Fundació d'Omnium a Badalona

Dilluns de Pasqua Florida de 2004:-

vaig anar a la inauguració de Lluïsa Pla, al Museu. Allò és art de veritat: em va provocar una veritable emoció estètica, la textura i diversitat de materials en una mateixa obra, aquell misteri de l'art tan inefable, que per això és misteri... Em vaig trobar tan desfasada, tan vella i atrotinada, impotent de sentir res que em motivés a fer qualsevol cosa veritablement sentida i pensada, que m'he vist obligada a repensar tot el que tinc fet i tot el que faig. Potser m'haurà anat bé deixar les teles que m'esperen estintolades durant tant de temps a la paret.

(...)avui...he començat a importar imatges en mapes de bits; he retrobat antics intents de pintura digital, i, de mica en mica, se m'ha fet la llum.

Allò que em manca és el més important: la imaginació, la capacitat creadora, que, a la meua edat, ja comença a fer llufa.

Dimecres, el 28 de setembre de 2005:-

(...) el dia 15 d'octubre d'enguany, el Museu celebra un acte de commemoració del cinquantè aniversari de la seva fundació, amb una mena de refrigeri i m'hi vaig apuntar. Després, a base d'una planxa monumental, vaig parlar amb la Margarida Arbras –ara simpatiquíssima i amabilíssima, capaç de fer bromes i tot-per dir-li que m'estranyava que el Grup REM no se cités en la carta que em van enviar. M'hauria volgut fondre, en dir-me que aquest grup no havia tingut cap relació amb el Museu! És clar, l'Il·lustríssim i Excel·lentíssim grup de Belles Arts hi tallava el bacallà, en un temps que el nostre art, a més de desconegut –però malgrat això, sempre infamat-, era el dimoni gros. Com podia tenir lloc en una institució que ho aplegava tot, des de la història de Badalona, amb les restes romanes que la fan tan important, fins als cultivadors de canaris, passant pels cultivadors de pinzells?

Em vaig disculpar, perquè nosaltres ens aixoplugàvem sota les ales del Centre Excursionista de Badalona, que ens honorava moltíssim davant de la cultura real, i clandestinada les circumstàncies.

Dijous, el 16 de febrer de 2006:--

Avui és el dia dels aniversaris dels frescos que vaig acabar avui fa anys. Quants? No ho sé, els haig de comptar: 1960-2000, són quaranta anys, més sis són quaranta-sis. Déu n'hi do... Celebro que estiguin tan frescos com quan els vaig pintar, tot i que la feina mental l'havia començada per allà un novembre de 1957. O abans, perquè primer es pinta amb el pensament, després –quan se n'està ben convençut- s'escriuen les idees en un paper, es paeix temps i temps, es fan petits esbossos amb les línies principals de la composició i, quan tot està ben menjat i ben paït, es passa a fer-ne els detalls sobre cada plafó, considerat, no en les seves mides reals, sinó

havent calculat curosament els paral·latges¹⁷. A la part de dalt, a les ogives pseudogòtiques, les marededéus arriben a tenir tres metres d'alçada, perquè són les figures principals.

Si aquests frescos han aguantat només quaranta-sis anys, poden arribar a fer-ne molts. Cal dir, però, que tant la primera imprimació de calç com les grans goteres que ningú no fa arreglar són fetes de la pitjor manera que hom pugui imaginar: a la primera capa, que, pel cap baix, hauria d'arribar a tenir un mil·límetre de gruix a baix de tot, hi vaig trobar una pilota de ping-pong empotrada; a més a més, tota aquesta capa és plena de llavors d'acàcia, sota de les quals reposava la sorra presumptament neta i pulcra que jo havia de fer servir; aquestes llavors augmenten de volum amb el temps, perquè es podreixen i, en esdevenir gasos, exploten i produeixen petites esquerdes en el fresc. La pilota estava dins del braç esquerra del sant pare vestit de color blanc que hi ha a la part superior del plafó inferior dret, segons que s'entra pel passadís central. M'agradaria veure les esquerdes que s'hi deuen haver arribat a fer. I, per si aquesta suma es quedés curta, també van sortir-ne uns claus quilomètrics que ja s'havien rovellat; quants n'hi duen jaure, d'invisibles, sota aquelles malaurades pintures?

Per salvar la segona capa, tant el paleta com jo vam deixar-hi els braços, les mans i les suors. Ell marxava quan havia estès el tros que em tocava pintar en aquella sessió, i jo normalment pintava des de les dues fins una mica abans de les set. Ja ho crec que hi vaig deixar la pell...! Fins i tot vaig haver de fer quinze dies de campana per esperar que se'm soldés la clavícula esquerra. Me'n vaig adonar, que la tenia trencada, un dia que vaig voler fer la maca: només em faltava enfilar-me a l'últim tram de la bastida i em vaig entestar a pujar-hi agafant-me amb els colzes al tauló i arrossegant el cos amunt. Renoi, quin mal! Si hagués cridat, hauria ressonat per l'espai immens de l'església. Però mai no crido, ni gemego, mal que em mori. La feina que tindria per a demanar auxili si se'm calés foc a casa...!

¹⁷ No he trobat aquest mot al Gran Diccionari. Només el refereix a l'astronomia. Al diccionari castellà-català, he trobat paral·laxi, i no sé si es pot aplicar a la perspectiva. El senyor Benavent, professor de Perspectiva a l'ESBA de Sant Jordi, ens ho va ensenyar. (ESBA: Escola Superior de Belles Arts de...)

Feia dies i més dies que m'havia –millor dit, me l'havien-trencada i no me n'adonava. La clavícula, és clar. Com que ja començava a soldar-se sola, el doctor Vilà va dir que no calia enguixar-me, que en tindria prou descansant cosa de dues setmanes perquè l'os acabés de fer el seu fet.

Dimecres, el 29 de novembre de 2006:-

Vaig decidir treballar les composicions futures –vet aquí que sempre visc en futur, tan encongit com el tinc!- sobre teles de 50x50 cm, de manera que pugui treballar sobre la taula o sobre un cavallet de ídem.

S'han acabat els esbossos a l'ordinador. El faré a mà, d'un format 12x12 o 15x15 –el que em sigui més còmode directament en color.

Dissabte, el 17 de febrer de 2007:-

(...) el pont del Petroli que hi vaig pintar¹⁸, que ara ja no té la mateixa fesomia. I, de cop i volta, vaig descobrir que, si no les explico, ningú no sabrà mai el perquè de les composicions, les formes i els detalls. Per exemple, aquell pont de fusta tenyida de negre hi és perquè em va ajudar a representar les característiques de la meva ciutat en la part baixa del plafó superior més gran de la part dreta de l'espectador, si és que en té, d'espectadors, on vaig col·locar Maria Assumpta, que en aquells temps de santes patrones i sants patrons era la de Badalona.

(...)vaig arribar a la conclusió que em calia explicar tot aquell futimer de representacions formals i cromàtiques que, segons qui diu que la distreu d'estar atenta a la missa, em vaig empescar.

¹⁸ Es refereix als frescos de l'altar de Parees Carmelites (FN)

Jo ho deixaré escrit, perquè m'haig de morir abans que algú els doni uns quants mil·ligrams de valor, cosa que fa evident que algunes obres només són apreciables quan qui les ha fetes ja és a l'altre barri.